
Badanie efektywności produktu innowacyjnego

w ramach projektu

„Grajki-Pomagajki – innowacyjna metoda pomocy psychoedukacyjnej
dla dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem”

Raport ewaluacyjny

przygotowany dla Fundacji Drabina Rozwoju

Czerwiec 2012

Spis treści

1. Podstawowe informacje o produkcie innowacyjnym	3
2. Podstawowe informacje o badaniu	4
3. Charakterystyka osób badanych	6
3.1. Dzieci młodsze 6-9 lat	7
3.2. Dzieci starsze 10-13 lat	7
3.3. Wychowawcy	8
4. Ocena skuteczności i efektywności Programu Grajki-Pomagajki	9
4.1. Sytuacja wyjściowa	9
4.2. Zmiana świadomości dzieci w zakresie zarządzania własnymi emocjami i relacjami z innymi	10
4.3. Zmiana zachowań dzieci i sposobów radzenia sobie w różnych sytuacjach	23
4.4. Uwagi i spostrzeżenie wychowawców realizujących Program Grajki-Pomagajki	44
5. Ocena funkcjonalności narzędzi Programu Grajki-Pomagajki	45
5.1. Ocena formuły i jakości narzędzi Programu Grajki-Pomagajki	45
5.2. Ocena formy wdrożenia Programu Grajki-Pomagajki	46
6. Wnioski końcowe	49

1. Podstawowe informacje o produkcie innowacyjnym

Program Psychoedukacyjny Grajki-Pomagajki jest narzędziem wspomagającym długoterminową pracę wychowawczą i terapeutyczną placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Program dedykowany jest szczególnej grupie docelowej: dzieciom w wieku 6-13 lat, przebywającym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Głównym użytkownikiem rozwiązania są wychowawcy i opiekunowie – osoby na co dzień przebywające z dziećmi w różnego typu placówkach opiekuńczych.

Grajki-Pomagajki to nowatorskie rozwiązanie łączące bajkoterapię i nowoczesne technologie w formie gier komputerowych opartych na opowieściach terapeutycznych. Narracyjny charakter gier pomaga uporać się z własnymi problemami emocjonalnymi, radzić sobie z uczuciami oraz poszukiwać rozwiązań różnych trudności. Forma gry bezpośrednio angażuje dziecko, daje mu możliwość samodzielnego przetestowania różnych rozwiązań i wybór najlepszego z nich. Pokonując problemy bohatera, zmagają się ze swoimi słabościami, a jednocześnie rozwija poczucie sprawczości i motywację do działania.

Program opiera się na dwóch uzupełniających się elementach: modułowej grze komputerowej (w wersjach dla dzieci starszych i młodszych) oraz scenariuszach zajęć indywidualnych i grupowych prowadzonych przez wychowawcę.

Rozwiązanie szczególnie nacisk kładzie na sferę emocjonalną dzieci, bezpośrednio oddziałującą na ich postawy i zachowania - rozwija kompetencje osobiste i interpersonalne pozwalające na ich rozpoznawanie, rozumienie i radzenie sobie z nimi.

2. Podstawowe informacje o badaniu

Na zlecenie Fundacji Drabina Rozwoju przeprowadzone zostało badanie efektywności produktu innowacyjnego w ramach projektu „Grajki-Pomagajki – innowacyjna metoda pomocy psychoedukacyjnej dla dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem”, na podstawie którego opracowano niniejszy raport ewaluacyjny.

W ramach badania przeprowadzono:

- badanie wstępne: przed rozpoczęciem procesu testowania Programu Grajki-Pomagajki
- badanie końcowe: po zakończeniu procesu testowania Programu Grajki-Pomagajki
- analizę desk research.

W ramach badania wstępnego przeprowadzono:

- indywidualne badanie kwestionariuszowe (PAPI) kompetencji społecznych dzieci, osobne dla dzieci młodszych i starszych:
 - o kwestionariusz A1 dla dzieci młodszych – wypełniany przez dziecko w obecności ankietera
 - o kwestionariusz A2 dla dzieci młodszych – wypełniany przez wychowawcę w odniesieniu do danego dziecka
 - o kwestionariusz B1 dla dzieci starszych – wypełniany przez dziecko w obecności ankietera
 - o kwestionariusz B2 dla dzieci starszych – wypełniany przez dziecko w obecności ankietera
- analizę danych zastanych z badania pogłębionego realizowanego latem i na jesieni 2011r
- analizę ankiet poszkoleniowych użytkowników testujących

W ramach badania końcowego przeprowadzono:

- indywidualne badanie kwestionariuszowe (PAPI) kompetencji społecznych dzieci, osobne dla dzieci młodszych i starszych:
 - o kwestionariusz A1 dla dzieci młodszych – wypełniany przez dziecko w obecności ankietera
 - o kwestionariusz A2 dla dzieci młodszych – wypełniany przez wychowawcę w odniesieniu do danego dziecka

- kwestionariusz B1 dla dzieci starszych – wypełniany przez dziecko w obecności ankietera
- kwestionariusz B2 dla dzieci starszych – wypełniany przez dziecko w obecności ankietera
- indywidualny wywiad ustrukturalizowany (PAPI) z dziećmi
- indywidualny wywiad ustrukturalizowany (PAPI) z wychowawcami
- analizę kart superwizyjnych z realizacji wdrożenia
- analizę ankiet monitoringowych z realizacji projektu, wypełnianych przez użytkowników.

W badaniach kwestionariuszowych wykorzystano kwestionariusze papierowe. W badaniu końcowym dodatkowo wykorzystano tradycyjną metodą indywidualnych wywiadów bezpośrednich: wykorzystano kwestionariusze papierowe wypełniane przez ankietera na podstawie odpowiedzi udzielanych przez osoby badane. Rozwiązanie to zastosowano do przebadania grupy dzieci oraz wychowawców.

Zastosowanie tych rozwiązań zapewniło standaryzację warunków pomiaru. Tym samym zagwarantowało wysoką jakość i porównywalność wyników.

Badanie wstępne i końcowe przeprowadzono równolegle na grupie kontrolnej: 5 dzieci młodszych i 10 dzieci starszych z zachodniopomorskich placówek opiekuńczo-wychowawczych nie uczestniczących w projekcie.

Dodatkowo badanie wychowawców zaangażowanych w prowadzenie zajęć z wykorzystaniem materiałów opracowanych w ramach projektu Grajki-Pomagajki oparto na analizie raportów z comiesięcznych superwizji użytkowników oraz ankiet monitoringowych. Materiały te pozwoliły na analizę przebiegu wdrożenia Programu.

Skróty stosowane w wykresach:

- bw - badanie wstępne
- bk - badanie końcowe
- gk - grupa kontrolna

3. Charakterystyka osób badanych

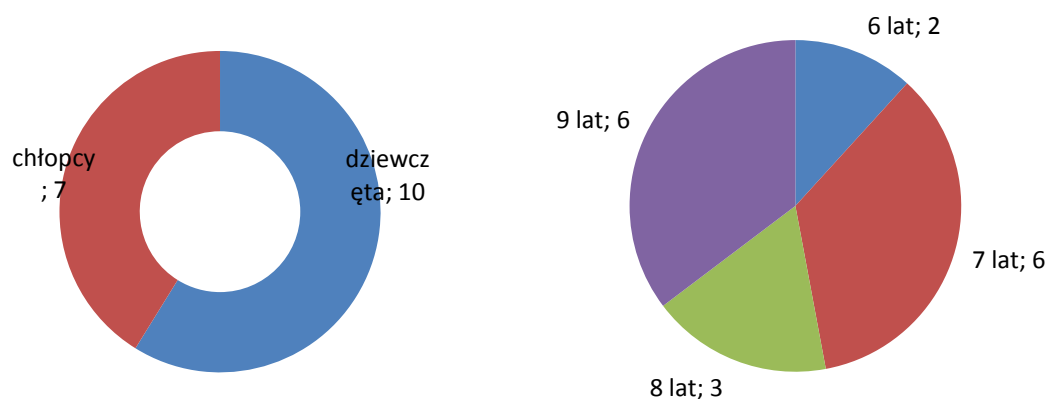
Testowe wdrożenie Programu Grajki-Pomagajki realizowane było w 5 placówkach opiekuńczo wychowawczych województwa zachodniopomorskiego:

- Rodzinny Dom Dziecka nr 7 Katarzyna i Piotr Zdrojewscy:
 - 2 dzieci młodszych
 - 6 dzieci starszych
 - 2 wychowawców
- WPO-W Filia ul. Śląska
 - 2 dzieci młodszych
 - 6 dzieci starszych
 - 2 wychowawców
- WPO-W Filia ul. Mokra
 - 4 dzieci młodszych
 - 4 dzieci starszych
 - 2 wychowawców
- WPO-W Salezjanie
 - 4 dzieci młodszych
 - 4 dzieci starszych
 - 2 wychowawców
- Państwowy Dom Dziecka Tanowo
 - 5 dzieci młodszych
 - 3 dzieci starszych
 - 2 wychowawców

3.1. Dzieci młodsze 6-9 lat

W Programie uczestniczyło 17 dzieci młodszych, w wieku 6-9 lat

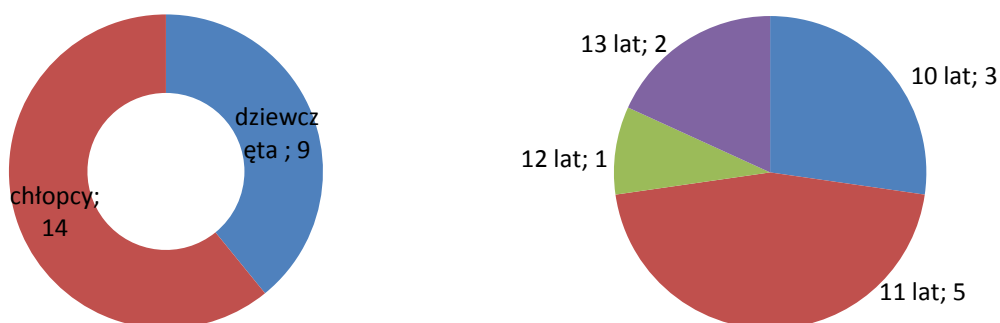
wyk. 1

3.2. Dzieci starsze 10-13 lat

W Programie uczestniczyło 23 dzieci starszych, w wieku 10-13 lat

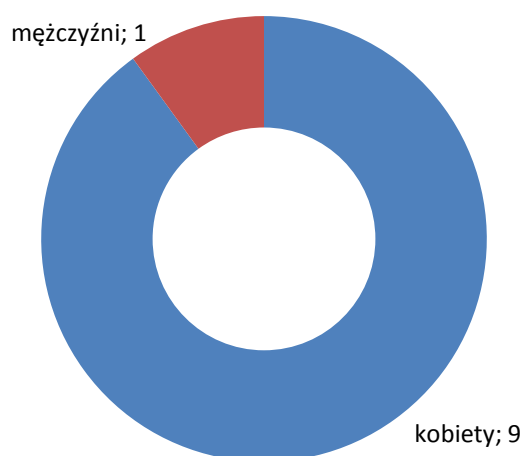
wyk. 2

3.3. Wychowawcy

Użytkownikami Programu było 10 wychowawców ww. placówek.

wyk. 3

4. Ocena skuteczności i efektywności Programu Grajki-Pomagajki

4.1. Sytuacja wyjściowa

Rodzina spełnia fundamentalną rolę w zakresie zaspokajania potrzeb biologicznych, emocjonalnych i społecznych na każdym etapie rozwoju. Dzieci z ośrodków opiekuńczo-wychowawczych odczuwają deprivację podstawowych potrzeb niezbędnych do prawidłowego rozwoju, takich jak poczucie przynależności, bezpieczeństwa, bycia kochanym czy posiadania opieki i oparcia. Niezaspokojone potrzeby determinują ich zachowanie, stosunek do otaczającego świata, relacje społeczne, czy też nawet wpływają na umiejętność uczenia się i wyniki w nauce. Przekłada to się na nieufność wobec otoczenia, zachowania agresywne, niską samoocenę. Charakterystyczny jest także brak motywacji do zmiany, niska potrzeba sprawczości, brak samodzielności i trudności w szkole. Wielu spośród wychowanków napotykając na kłopoty w dorosłym życiu, nie wierzy w szansę ich pokonania i w konsekwencji przegrywa. Większość z nich ma problemy z nawiązywaniem właściwych relacji emocjonalnych i społecznych

Z przeprowadzonych w ramach Programu badań wynika, że u podopiecznych placówek opiekuńczo-wychowawczych można wyróżnić kilka dominujących grup problemów, będących podłożem ich zachowań, w tym agresji, problemów emocjonalnych, niskiej motywacji, zniechęcenia czy buntowniczności i uporu.

Większość z nich ma trudności z rozpoznawaniem swoich uczuć oraz emocji innych osób, ma kłopoty z konstruktywnym wyrażaniem złości i innych emocji, nieadekwatnie reaguje na niepowodzenia (brak akceptacji, gniew, zamartwianie się), nieadekwatnie reaguje na zaczepki, dokuczanie, gniew innych osób.

Ponadto dzieci młodsze nie zwracają uwagi na mowę ciała innych, reagują bardzo emocjonalnie (obrażanie, histerie, nieradzenie sobie w sytuacjach konfliktowych), a także często rezygnują z wykonania zadania gdy pojawiają się trudności.

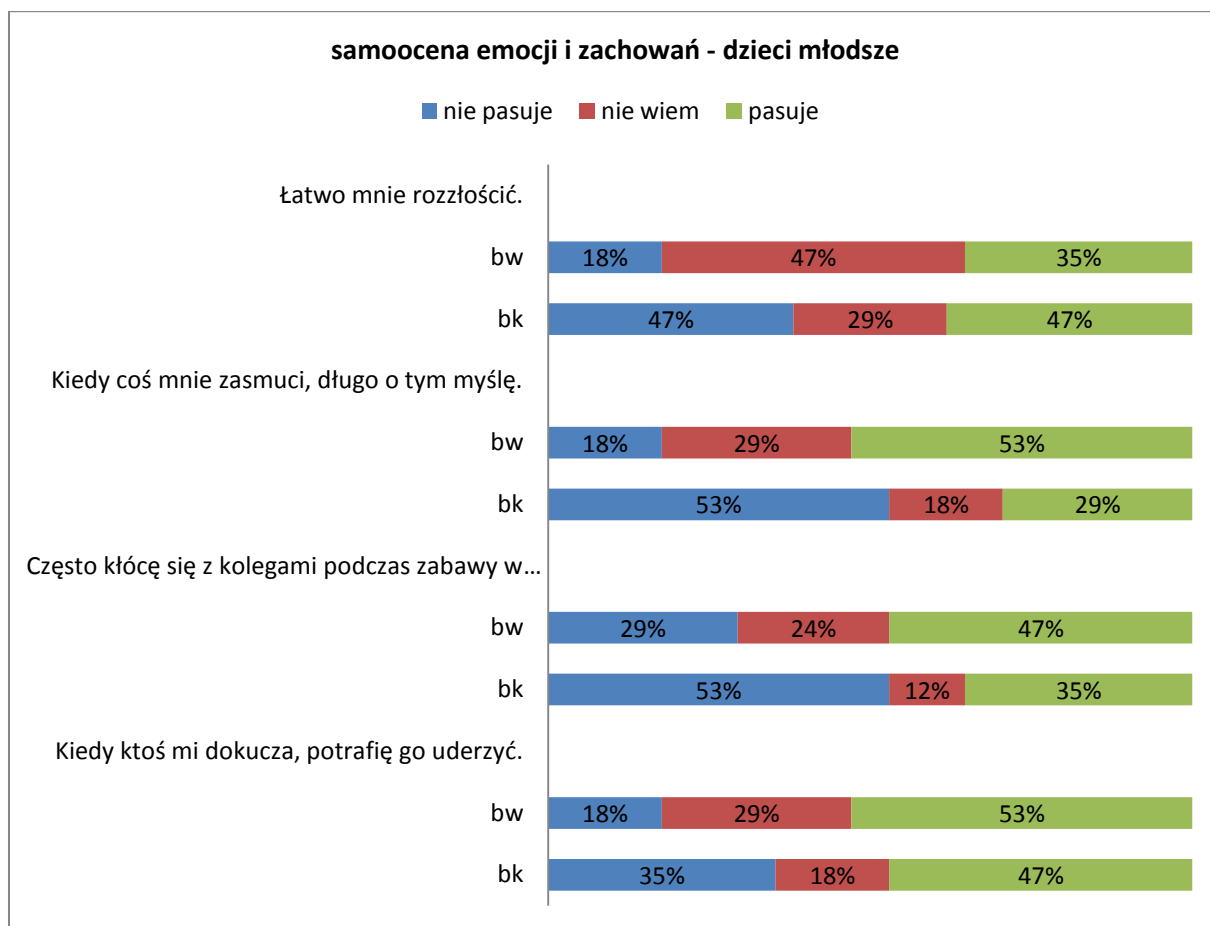
Dzieci starsze nie potrafią konstruktywnie radzić sobie z presją grupy, w niedostatecznym stopniu rozpoznają swoje obawy i lęki oraz nie wiedzą co robić by się ich pozbyć, mają trudności z wyznaczaniem priorytetów wśród problemów, a także mają kłopot z samokontrolą i angażują się w bójki.

4.2. Zmiana świadomości dzieci w zakresie zarządzania własnymi emocjami i relacjami z innymi

4.2.1. Grupa dzieci młodszych

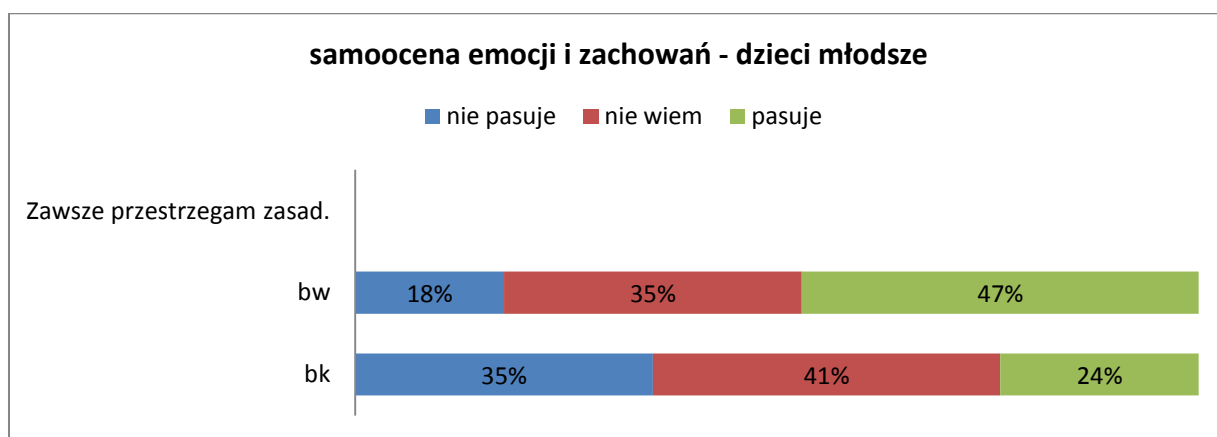
W grupie dzieci młodszych podstawowym zdiagnozowanym problemem była trudność z identyfikacją i opisaniem emocji i uczuć swoich oraz innych osób, a także umiejętność radzenia sobie z nimi. Analiza wskazań dzieci wskazuje iż udział w Programie ułatwił dzieciom określanie własnych emocji. Szczególnie istotne jest znaczące zmniejszenie się (o 13p%) liczby odpowiedzi „nie wiem”, wskazujących na trudności z rozpoznaniem swoich uczuć oraz niską skłonność do analizy własnych zachowań.

wyk. 4

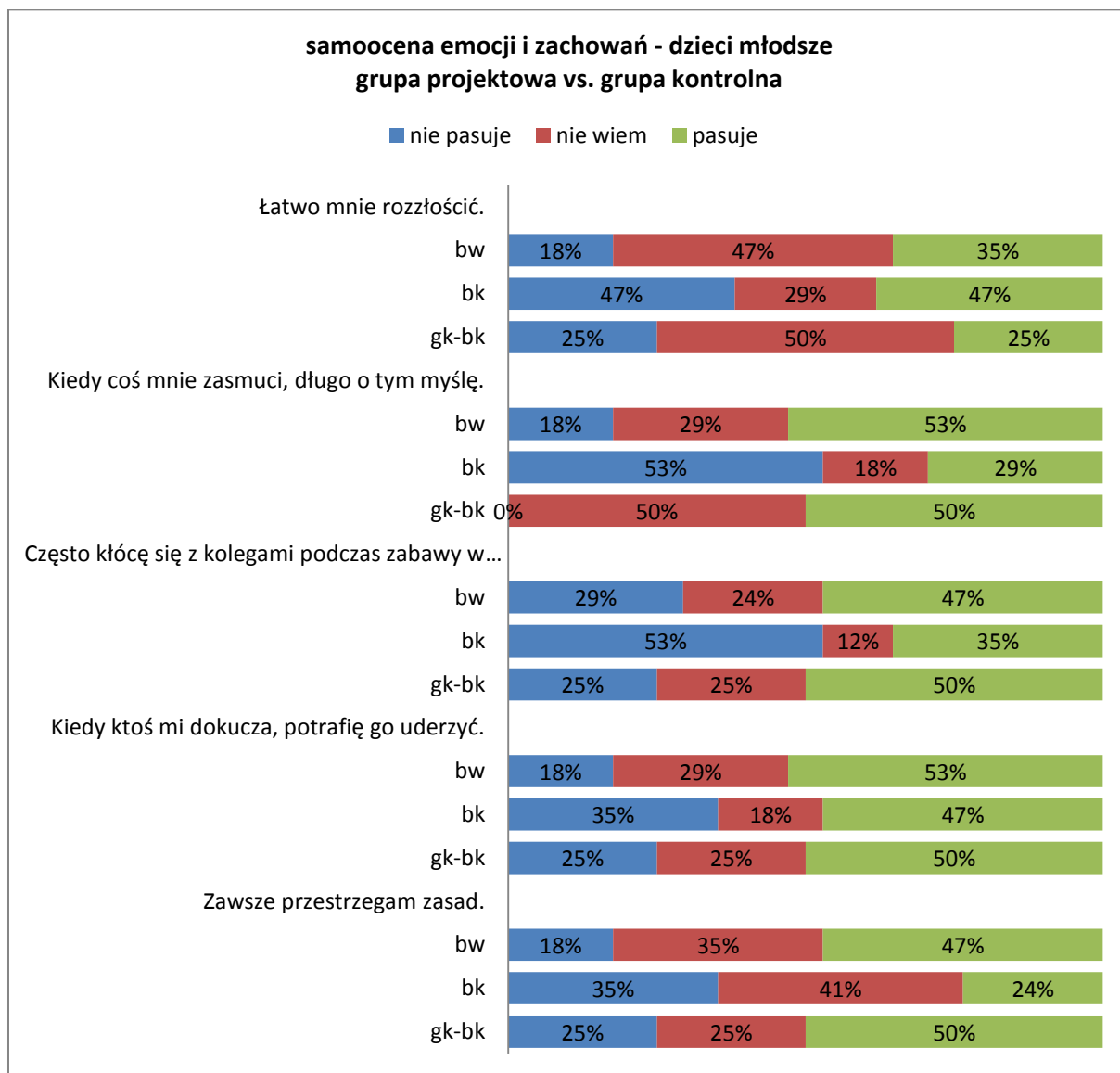
Wyniki wskazań na stwierdzenie „Zawsze przestrzegam zasad” wskazują na urealnienie samooceny dzieci w tym obszarze, co może wskazywać na większy obiektywizm w postrzeganiu siebie, ale także lepsze rozumienie pojęć tj. „zawsze”.

wyk. 5

Wskazania dzieci z grupy kontrolnej w badaniu końcowym pozostają bardzo zbliżone do wyników badania wstępnego. Wskazuje to na znaczący wpływ Programu Grajki-Pomagajki na ten obszar świadomości dzieci.

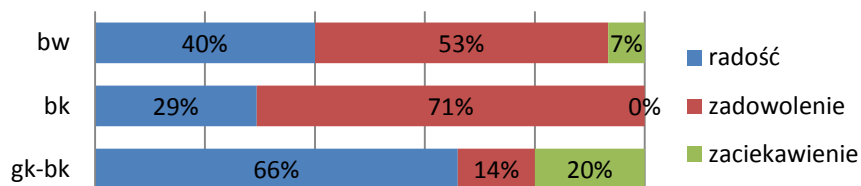
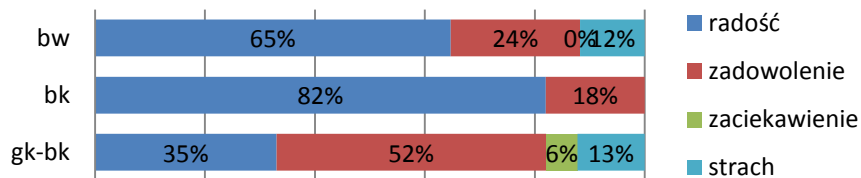
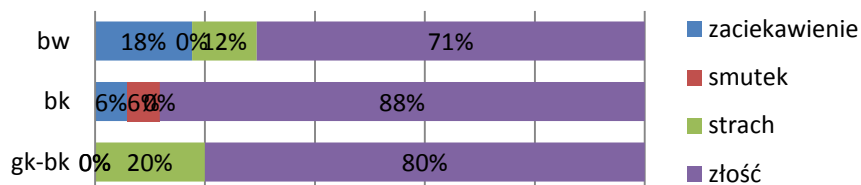
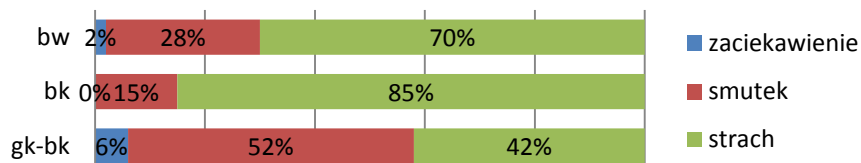
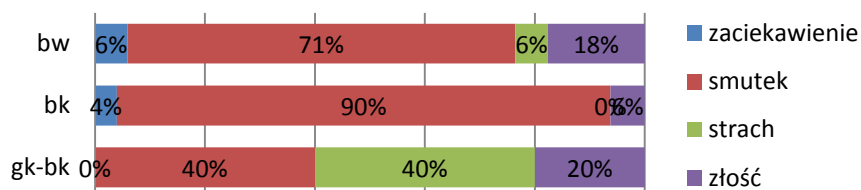
wyk. 6

Duga część badania dzieci młodszych poświęcona była umiejętności odczytywania i interpretacji emocji innych osób na podstawie ich mowy ciała i wyrazu twarzy. W ćwiczeniu przedstawiono 6 zdjęć dzieci, do których należało przypisać jedną z emocji: radość, zadowolenie, zaciekawienie, smutek, strach lub złość.

wyk. 7

rozpoznawanie emocji - dzieci młodsze; grupa projektowa vs. grupa kontrolna

Badanie wykazało, że większość dzieci dość dobrze rozpoznaje emocje innych, przede wszystkim w podziale pozytywne / negatywne. Więcej kłopotu sprawia im rozróżnianie emocji o podobnym zabarwieniu, np. zadowolenia i radości. Wyniki badania końcowego, obserwacje wychowawców i analiza uwag ankietatorów pozwalają stwierdzić, że udział w Programie wzmocnił umiejętność dzieci rozpoznawania tych różnic i większego zwracania uwagi na szczegóły oraz otoczenie towarzyszące zdarzeniu, np.: roześmiane buzie dziewczynek na sankach (zdjęcie 4) przeczące poczuciu strachu, czy chłopcy w tle zdjęcia 2 wskazujący palcami chłopca na pierwszym planie.

4.2.2. Grupa dzieci starszych

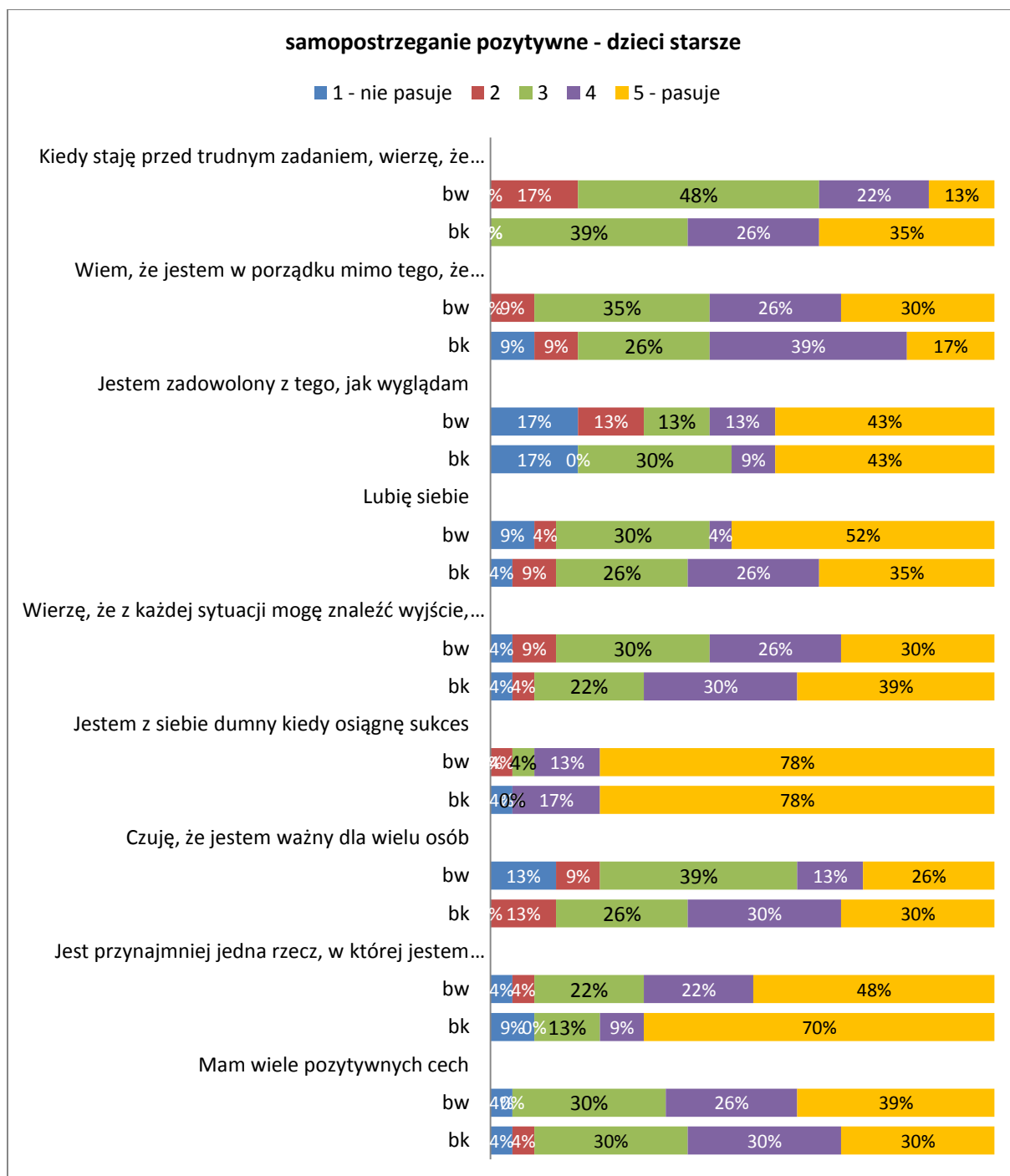
W grupie starszej dzieci miały określić stopień w jakim podane zdanie pasuje do ich osoby. Do dyspozycji miały 5-punktową skalę, gdzie 1 oznaczało „nie pasuje”, zaś 5 „pasuje”.

W zakresie postrzegania o konotacji pozytywnej (wyk. 8) zmiany w samopostrzeganiu są zróżnicowane, w zależności od zagadnienia. Szczególnie wysoka zmiana nastąpiła w obszarach takich jak: wiara w możliwość rozwiązywania trudnych sytuacji i zadań, poczucie bycia ważnym dla innych, wiara w siebie i swoje możliwości:

- kiedy stoję przed trudnym zadaniem, wierzę, że uda mi się je rozwiązać: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 9p%, spadek niezdecydowanych (3) o 9p%
- jest przynajmniej jedna rzecz, w której jestem naprawdę dobry: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 26p%, spadek niepasujących (1-2) o 17p%
- mam wiele pozytywnych cech: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 5p%
- czuję, że jestem ważny dla wielu osób: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 22p%, spadek niepasujących (1-2) o 9p% i niezdecydowanych (3) o 13p%
- wierzę, że z każdej sytuacji mogę znaleźć wyjście, jeśli się postaram: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 13p%, spadek niepasujących (1-2) o 4p% i niezdecydowanych (3) o 9p%

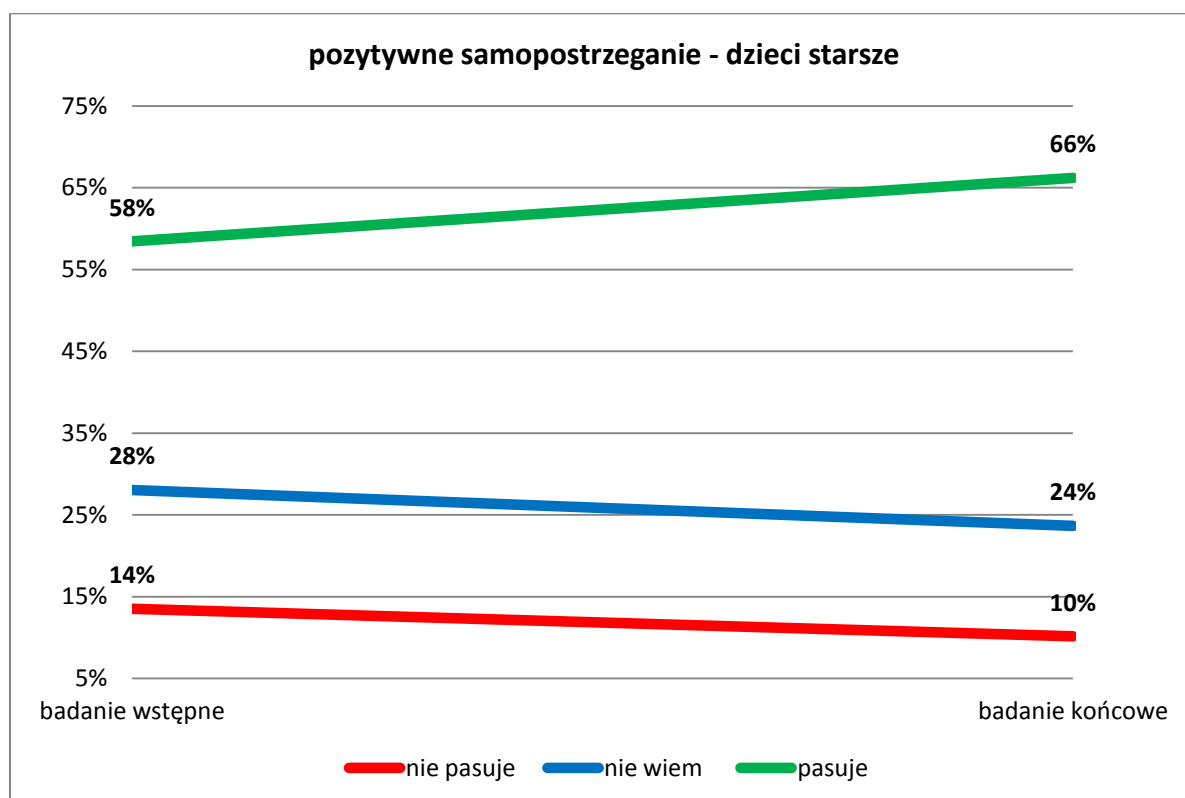
Zmniejszenie wskazań skrajnych w niektórych punktach może też wskazywać na obiektywizację samooceny uczestników Programu, szczególnie w odniesieniu do zdań tj.: jestem zadowolony/na z tego jak wyglądam, lubię siebie, mam wiele pozytywnych cech.

wyk. 8

Wyniki tej części badania wskazują na tendencję do wzrostową pozytywnego samopoznawania uczestników Programu – średnio o 8p%, przy stopniowym spadku wskazań niezdecydowanych – średnio o 4p%.

wyk. 9

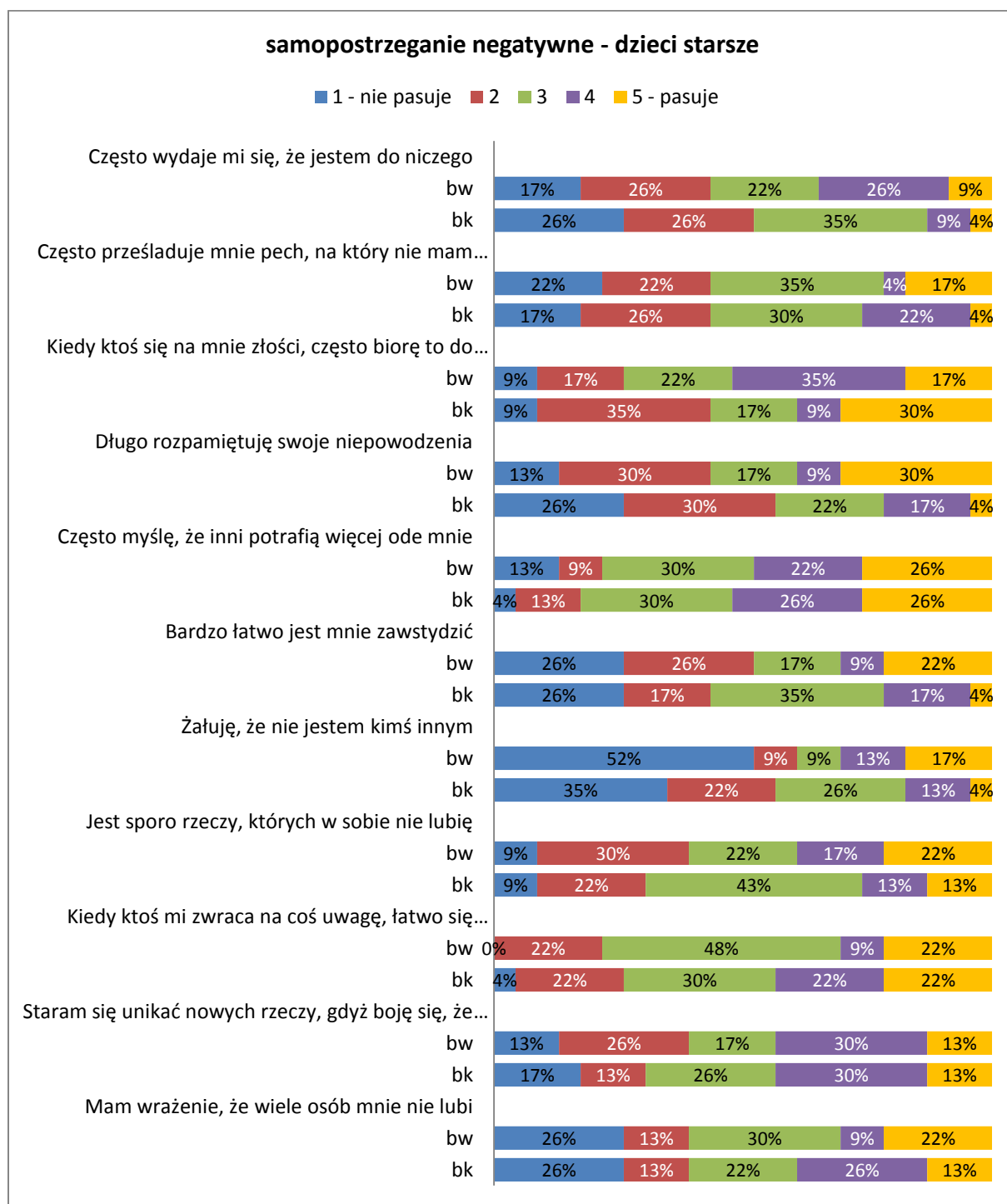

Również w zakresie postrzegania o konotacji negatywnej (wyk. 10) zmiany w samopoznawaniu nie są jednolite – można zauważyć nawet większe ich zróżnicowanie. Szczególnie duża zmiana nastąpiła w obszarach takich jak: niska samoocena i poddawanie się niepowodzeniom:

- często wydaje mi się, że jestem do niczego: spadek udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 22p%, wzrost niepasujących (1-2) o 9p% i niezdecydowanych (3) o 13p%
- długo rozpamiętuję swoje niepowodzenia: spadek udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 17p%, wzrost niepasujących (1-2) o 13p% i niezdecydowanych (3) o 4p%
- kiedy ktoś się na mnie złości, często biorę to do siebie: spadek udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 13p% i niezdecydowanych (3) o 4p%, wzrost niepasujących (1-2) o 17p%

- żałuję, że nie jestem kimś innym: spadek udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 13p%,
- jest sporo rzeczy, których w sobie nie lubię: spadek liczby wskazań pasujących (4-5) o 13p%

wyk. 10

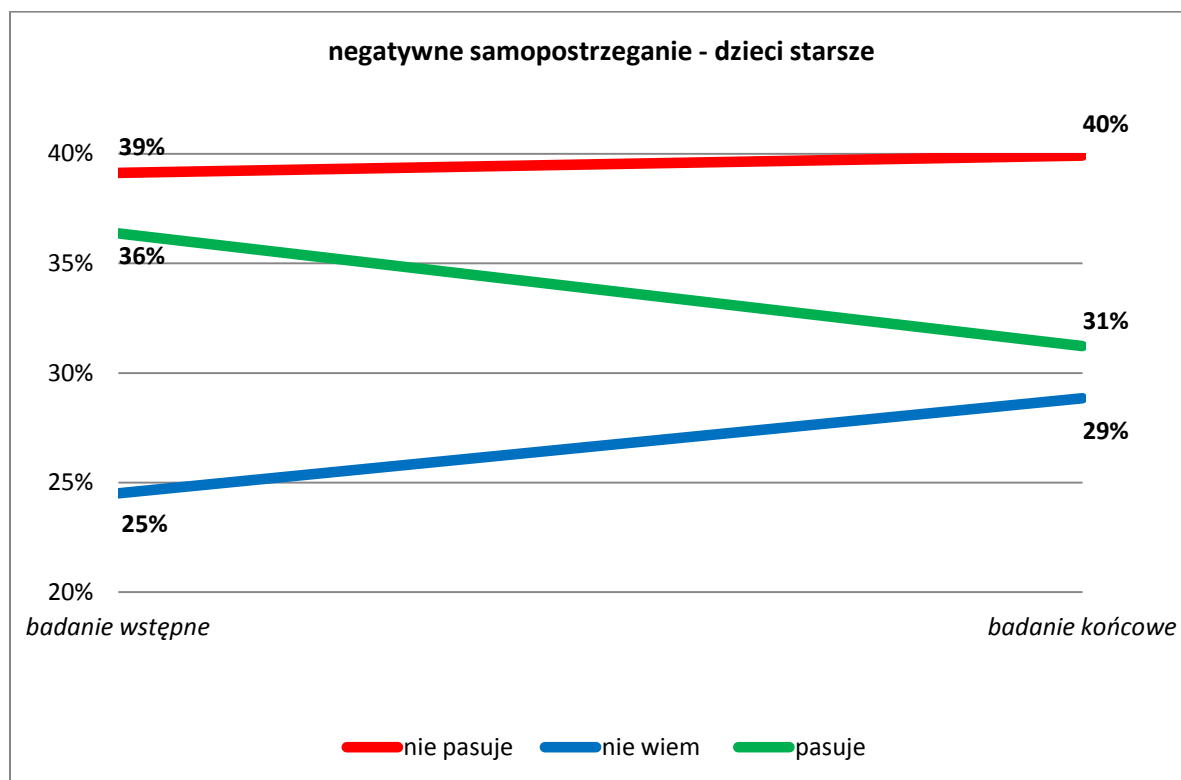

Ciekawym i istotnym zjawiskiem są zmiany w liczbie wskazań niezdecydowanych (3) np. przy zdaniach tj.: żałuję, że nie jestem kimś innym (wzrost o 17%), jest sporo rzeczy, których w sobie nie lubię (wzrost o 22%) czy często wydaje mi się, że jestem do niczego (wzrost o 13%). Przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby wskazań 'niepasujących' w tych punktach może to wskazywać na stopniowe zmiany zachodzące w uczestnikach Programu, wymagające jednak dalszej pracy w obszarze samooceny.

Jednocześnie, podobnie jak zmniejszenie liczby wskazań skrajnych w niektórych punktach, może to świadczyć o obiektywizacji samopostrzegania uczestników Programu (np.: często prześladowuje mnie pech, na który nie mam wpływu, często myślę, że inni potrafią więcej ode mnie, żałuję, że nie jestem kimś innym).

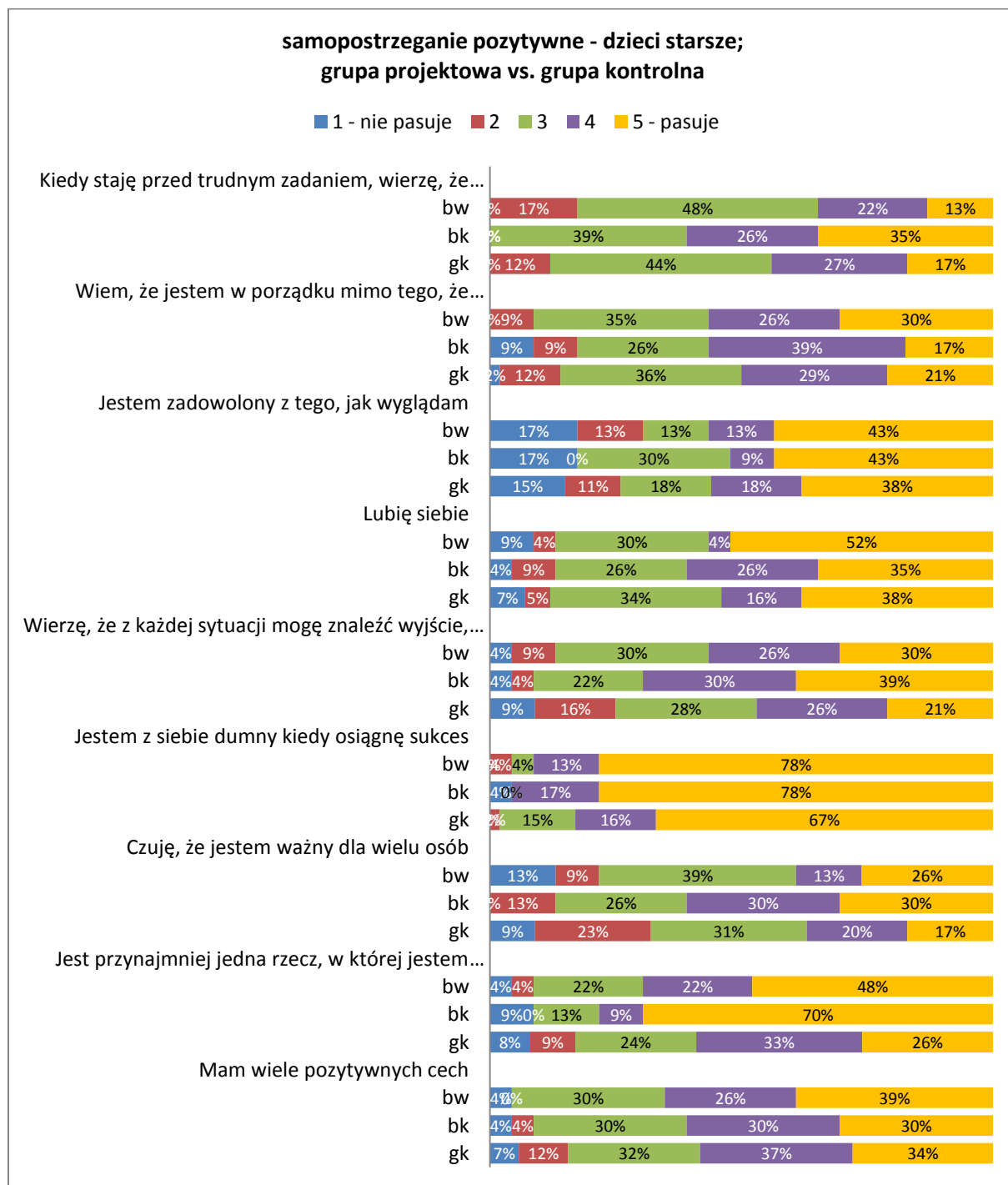
Wyniki tej części badania wskazują na tendencję do spadkową negatywnego postrzegania się uczestników Programu – średnio o 5p%, przy stopniowym wzroście wskazań niezdecydowanych – średnio o 2p%.

wyk. 11

Analiza wskazań grupy kontrolnej wykazuje mniejszą zmienność wskazań względem wskazań w badaniu wstępnym. W ujęciu całościowym można w tej grupie zauważyć zmniejszenie liczby wskazań skrajnych (1/5), zaś wzrost pośrednich (2/4) oraz niezdecydowanych (3).

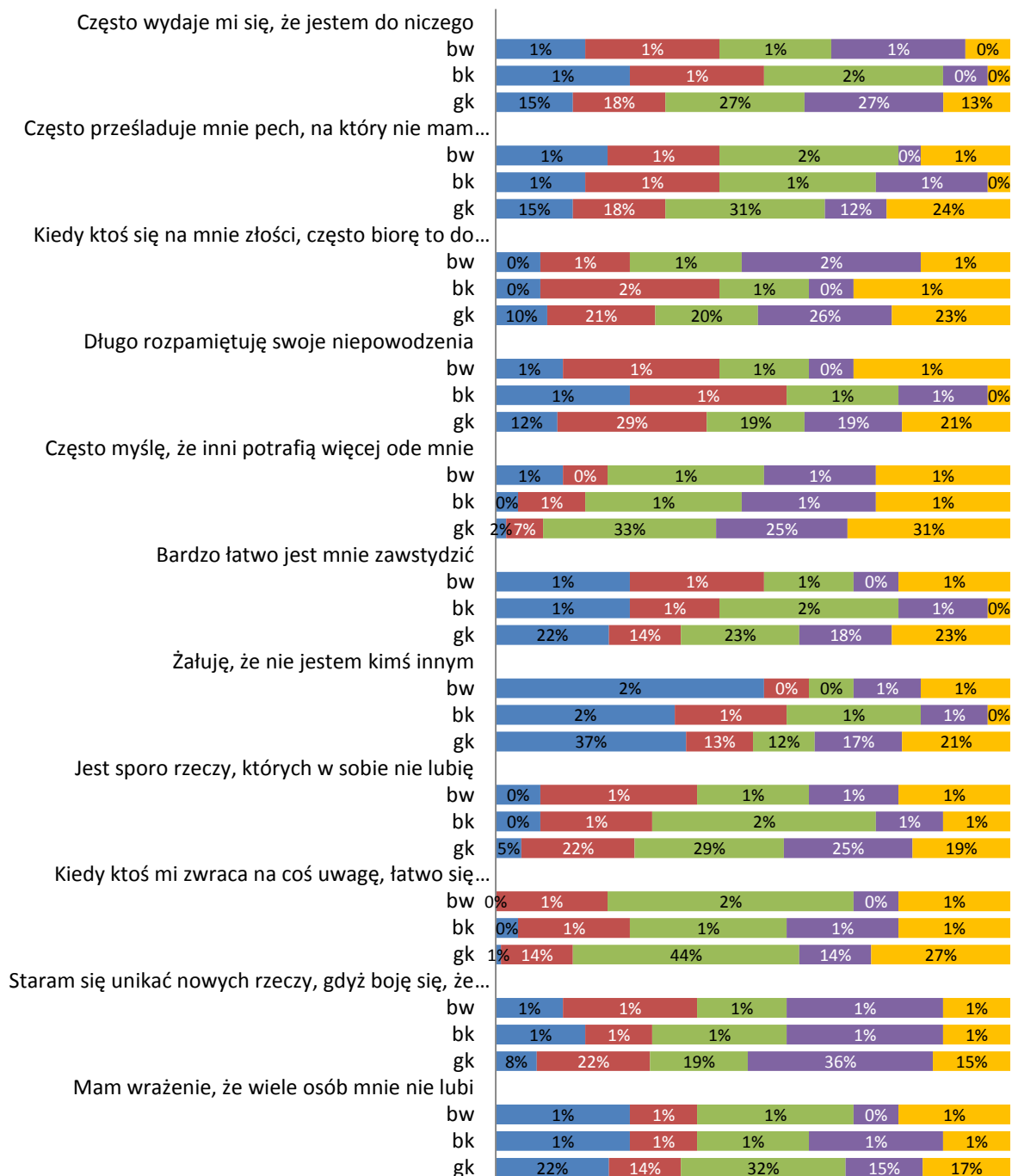
wyk. 12

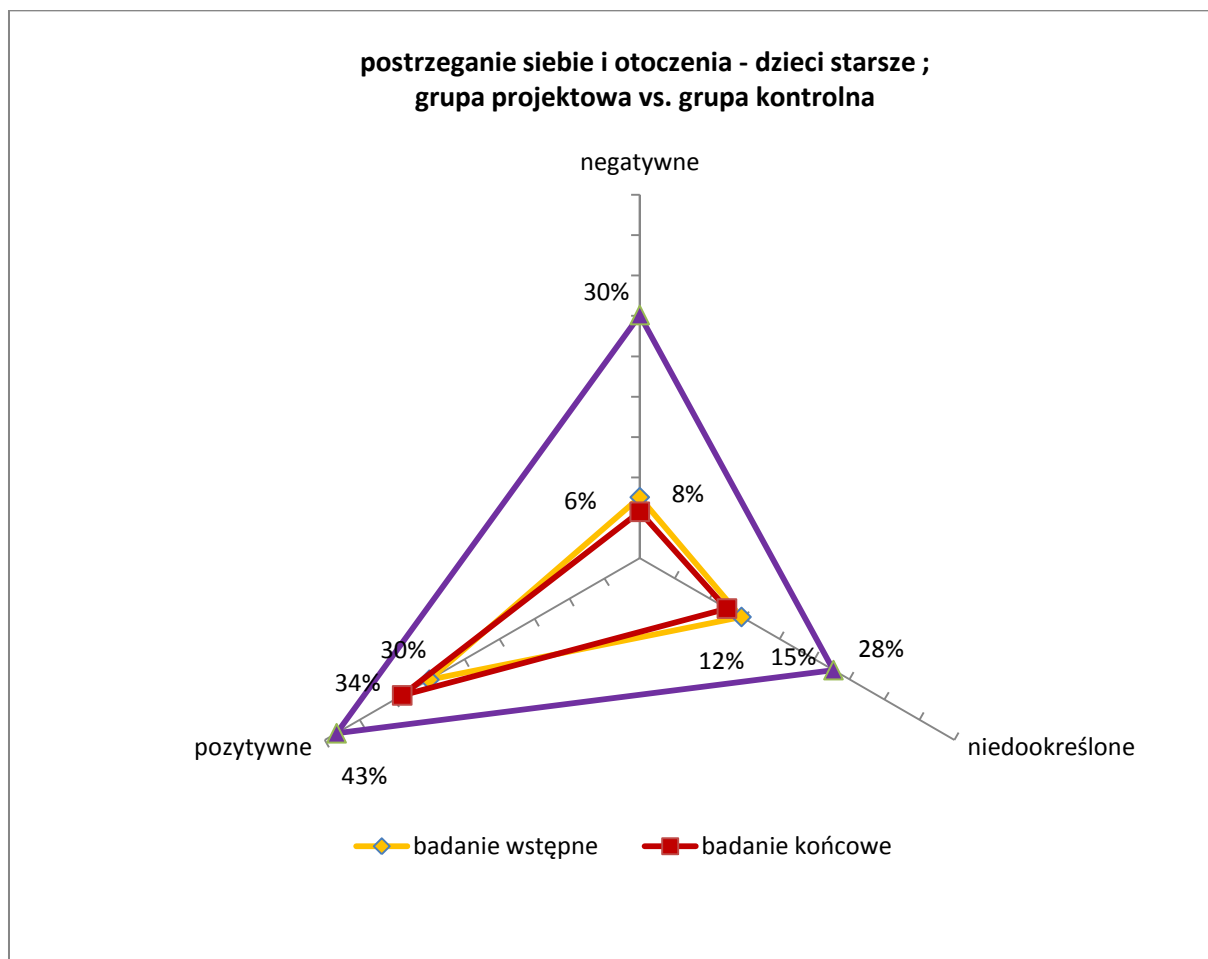
wyk. 13

samopozstrzeganie negatywne - dzieci starsze
grupa projektowa vs. grupa kontrolna

■ 1 - nie pasuje ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 - pasuje

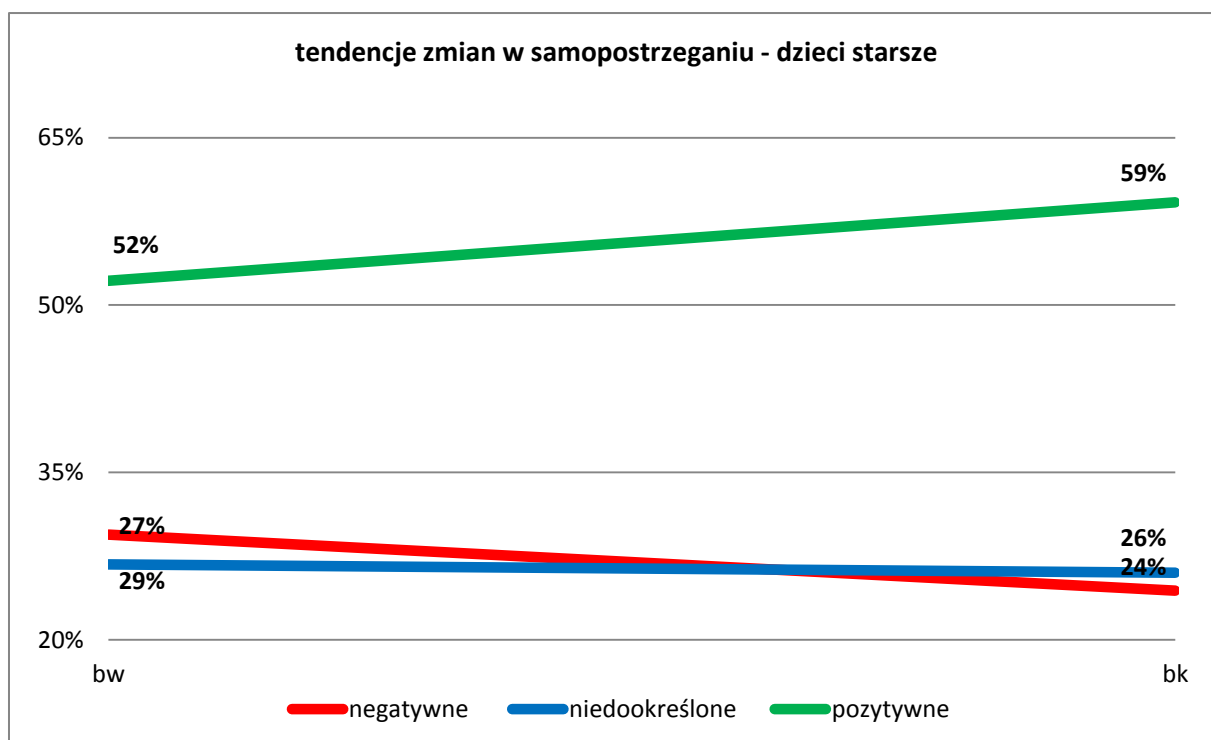

wyk. 14

Analiza skumulowanych wyników badania wskazuje na stopniowe zmiany zachodzące u dzieci starszych pod wpływem udziału w Programie. Wyraźny jest zarówno wzrost postrzegania pozytywnego jak i spadek wskazań negatywnych. Pomimo dużej zmienności w poszczególnych zagadnieniach poziom wskazań nieokreślonych pozostaje na stałym poziomie

wyk. 15

4.3. Zmiana zachowań dzieci i sposobów radzenia sobie w różnych sytuacjach

4.3.1. Grupa dzieci młodszych

W grupie młodszej badanie dot. sposobów radzenia sobie w trudnych sytuacjach zostało przeprowadzone za pośrednictwem wychowawców/opiekunów: 20-punktowy kwestionariusz został wypełniony dla każdego z dzieci.

Najważniejsze deficyty zdiagnozowane w tej grupie docelowej to kłopoty z konstruktywnym wyrażaniem złości i innych emocji, bardzo emocjonalne reakcje (obrażanie, histerie), nieradzenie sobie w sytuacjach konfliktowych (zaczepki, dokuczanie), niska wrażliwość na mowę ciała innych czy skłonność do rezygnowania z działania w przypadku pojawienia się trudności.

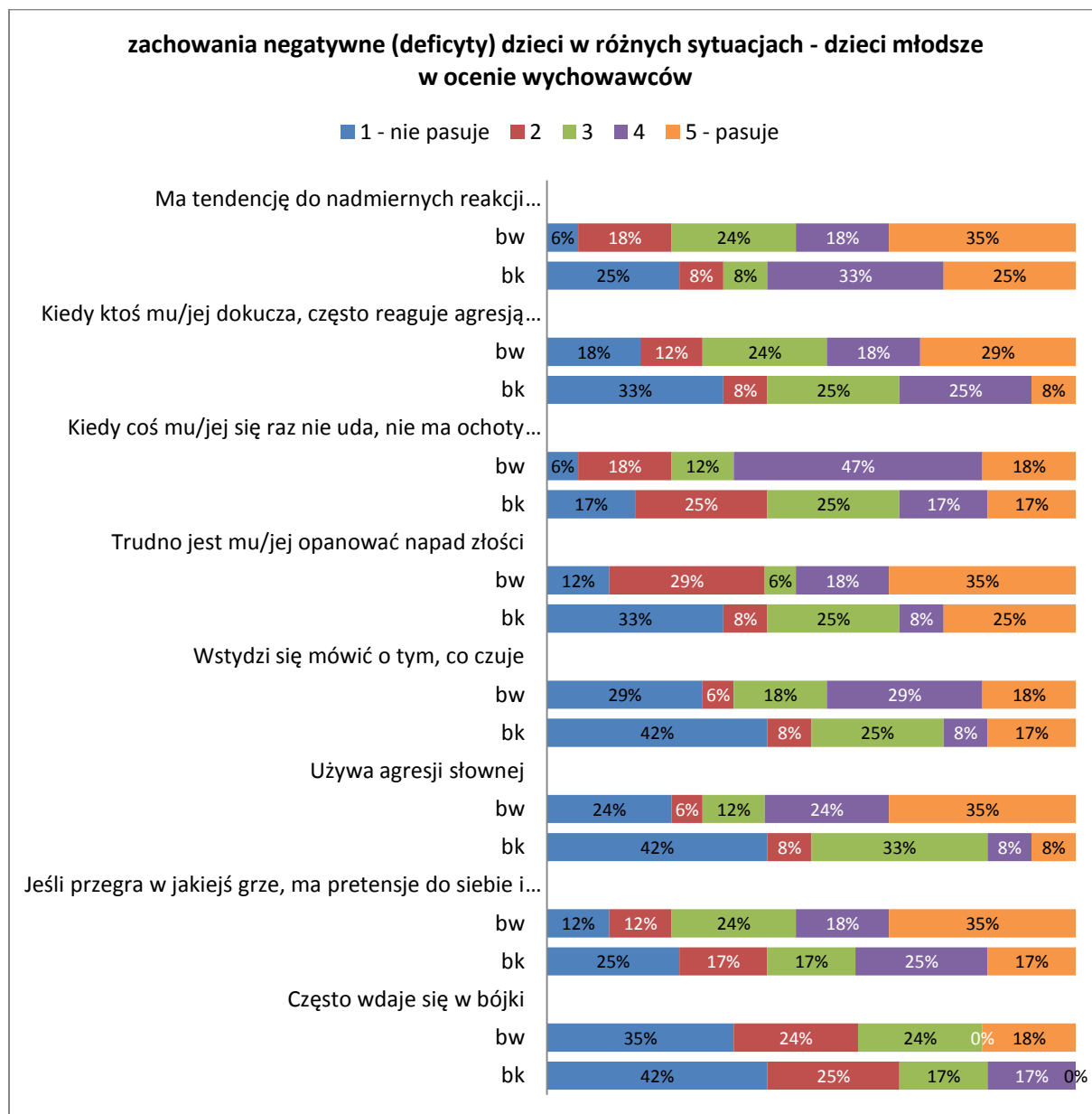
Analiza wskazań wychowawców (wyk. 16) wskazuje, iż udział w Programie wpłynął na zmniejszenie liczby i częstotliwości zachowań o negatywnej konotacji czyli ograniczenie obszarów deficytowych. Wyraźnie, o 13p%, zmniejszyła się liczba wskazań skrajnie pasujących (5), opisujących niepożądane zachowania podopiecznych. Jednocześnie o 4p% zwiększyła się skłonność wychowawców do wskazań neutralnych (3), co może wskazywać na następowanie stopniowej zmiany w zachowaniach dzieci i pewną ostrożność opiekunów w jej ocenie. Liczba wskazań niepasujących (1-2) wzrosła w sumie o 13p%, co potwierdza tendencję pozytywnych zmian.

Szczególna zmiana nastąpiła w obszarze różnych form zachowań agresywnych: spadek udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 10p%, wzrost niepasujących (1-2) o 5p% i niezdecydowanych (3) o 4p%.

Wzrosła otwartość dzieci w zakresie komunikowania swych uczuć i emocji: spadek udziału liczby wskazań pasujących (do stwierdzenia: wstydzi się mówić o tym co czuje) (4-5) o 22p%, wzrost niepasujących (1-2) o 15p% i niezdecydowanych (3) o 7p%.

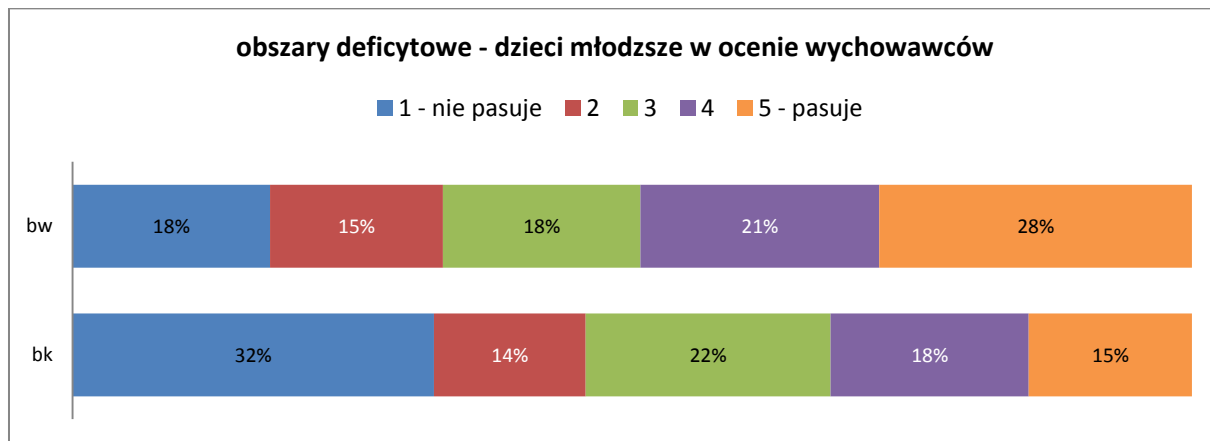
Duża zmiana nastąpiła też w zakresie skłonności do rezygnacji z działania w przypadku niepowodzenia: spadek udziału liczby wskazań pasujących (4-5) aż o 31p%, wzrost niepasujących (1-2) o 18p% i niezdecydowanych (3) o 13p%.

wyk. 16

Wyniki tej części badania wskazują na tendencję spadkową negatywnych zachowań w sytuacjach trudnych wśród uczestników Programu – średnio o 17p%, przy stopniowym wzroście wskazań niezdecydowanych – średnio o 5p%.

wyk. 17

Druga część kwestionariusza miała określić poziom zachowań pozytywnych (zasobów) dzieci.

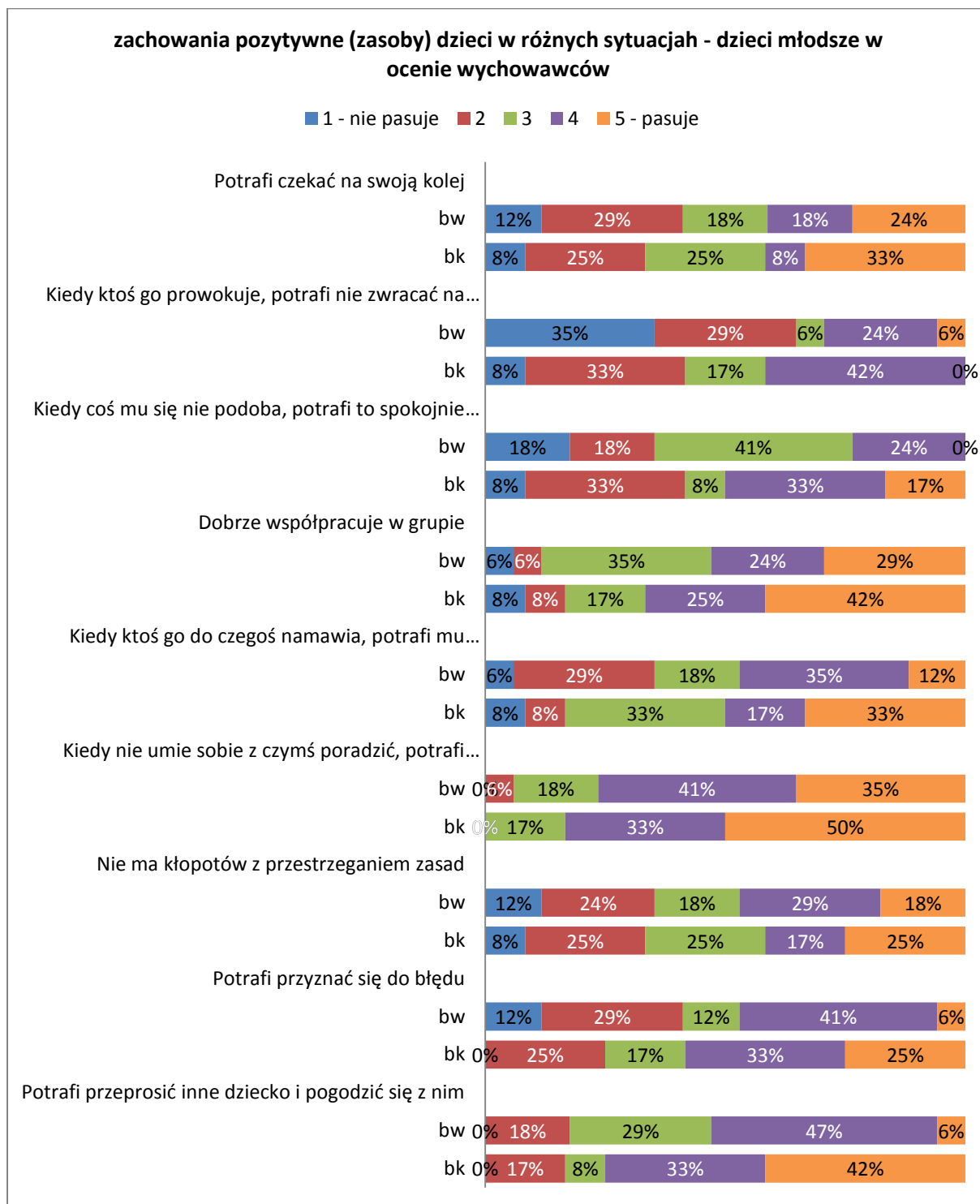
Analiza wskazań wychowawców (wyk. 18) wskazuje, iż udział w Programie wpłynął na utrwalenie zachowań pozytywnych u dzieci uczestniczących w Programie. Wyraźna zmiana zaszła w obszarze kontaktów interpersonalnych, komunikacji i zachowań w grupie:

- kiedy ktoś go/ją prowokuje, potrafi nie zwracać na to uwagi: wzrost udziału wskazań pasujących (4-5) o 12p%
- kiedy coś mu się nie podoba, potrafi to spokojnie zakomunikować: wzrost udziału wskazań pasujących (4-5) o 26p%
- kiedy ktoś go do czegoś namawia, potrafi mu odmówić: wzrost udziału wskazań pasujących (4-5) o 3p%, ale spadek wskazań niepasujących (1-2) o 18p%
- potrafi przeprosić inne dziecko i pogodzić się z nim: wzrost udziału wskazań pasujących (4-5) o 22p%.

Ważny w tej grupie docelowej jest upowszechnienie umiejętności i skłonności do znalezienia pomocy (kiedy nie umie sobie z czymś poradzić, potrafi poprosić o pomoc): wzrost udziału wskazań pasujących (4-5) o 7p%. Braku w badaniu końcowym wskazań niepasujących (1-2) może być zbyt optymistyczny i wynikać z roli jaką pełnią wychowawcy w życiu podopiecznych.

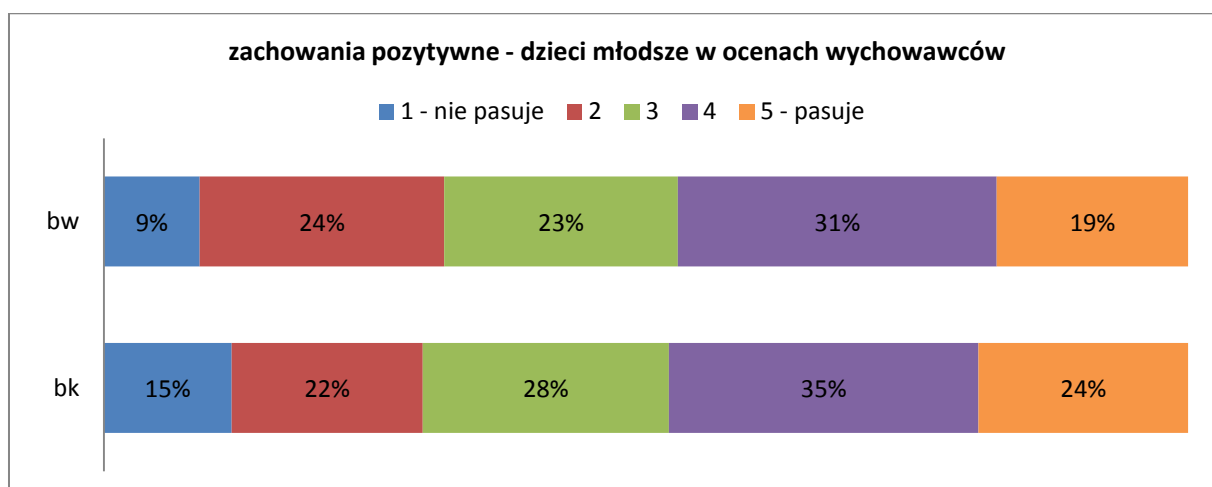
Ciekawe jest także, iż w ocenie wychowawców (bardziej obiektywnej niż samoocena dzieci) zwiększyła się zdolność dzieci do przyznania się do błędu: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 10p%, spadek niepasujących o 16p%.

wyk. 18

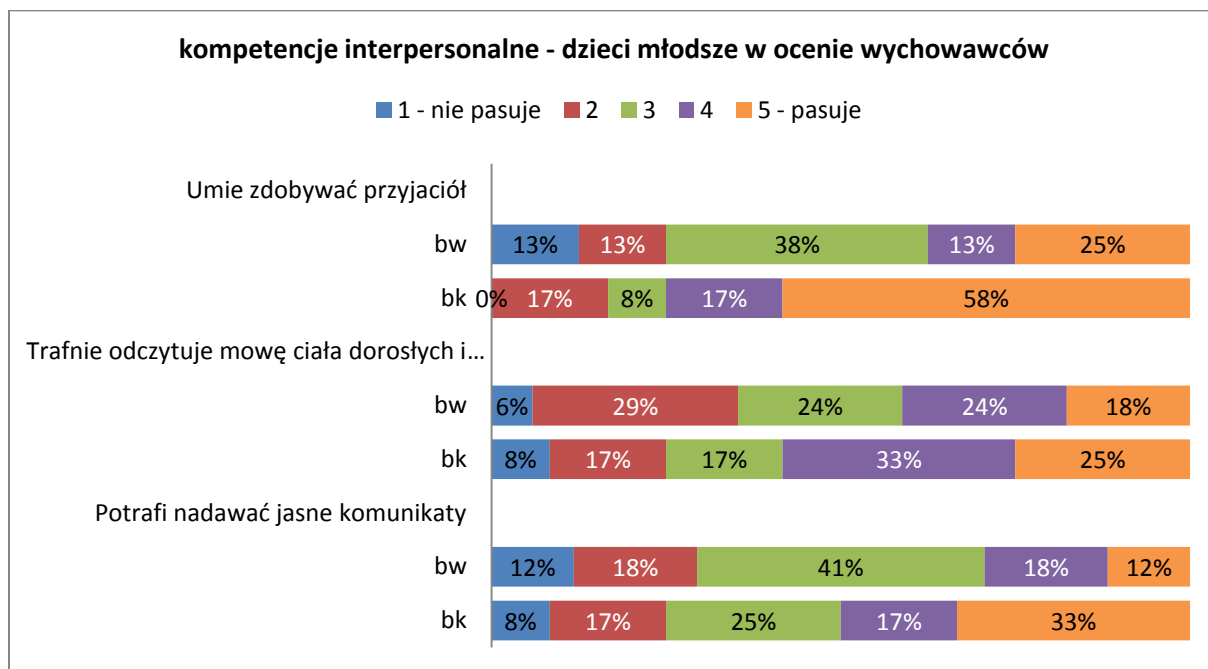
Wyniki tej części badania wskazują na tendencję wzrostową pozytywnych zachowań w sytuacjach trudnych wśród uczestników Programu, choć następująca zmiana nie jest tak znaczna jak w przypadku deficytów – średnio o 9p%, przy jednoczesnym stopniowym spadku wskazań niepasujących – średnio o 4p%.

wyk. 19

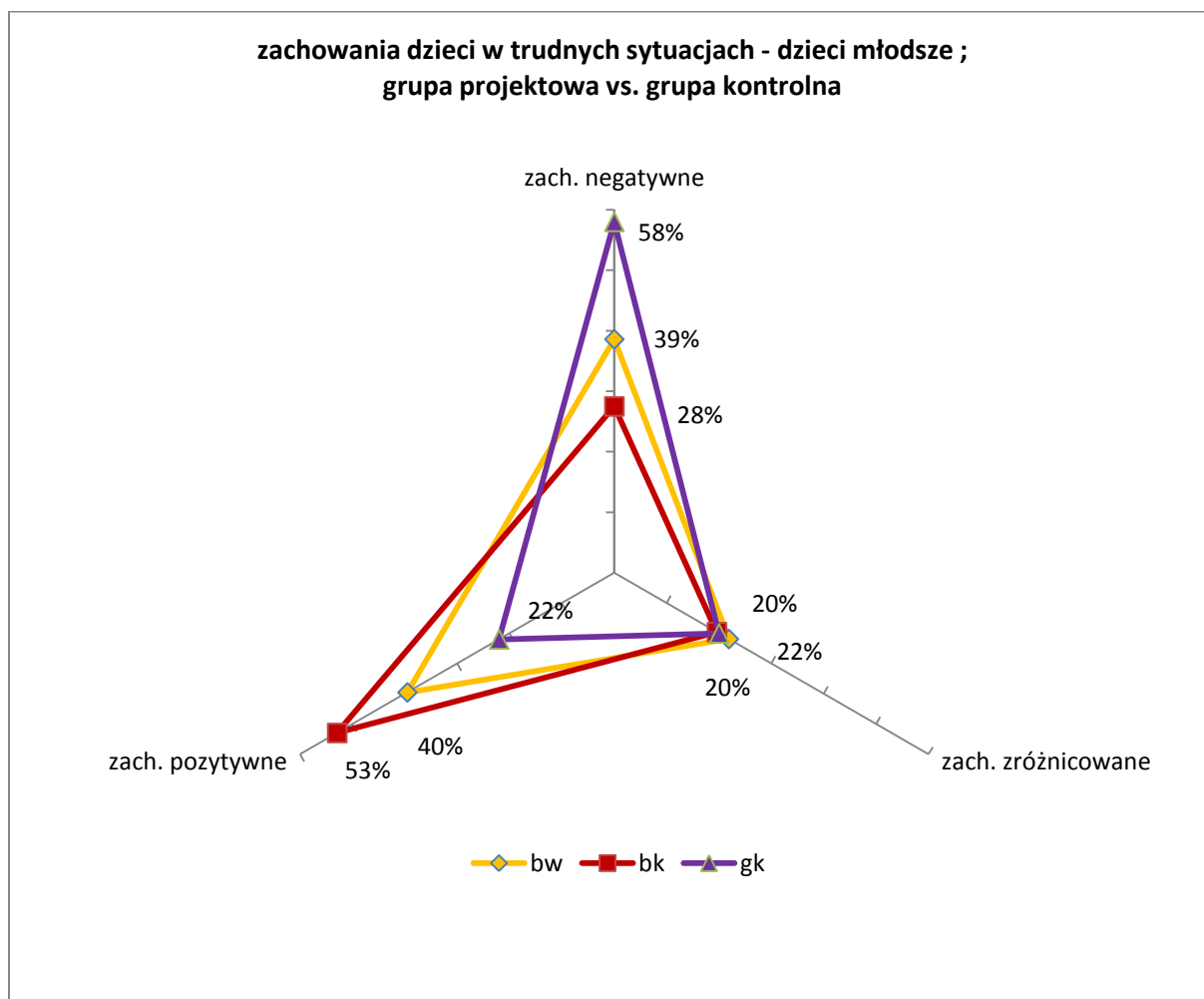
Wśród dzieci uczestniczących w Programie nastąpił także znaczący wzrost kompetencji interpersonalnych, przede wszystkim związanych z umiejętnościami komunikacyjnymi: wzrost liczby wskazań pasujących (4-5) o 25p%, spadek wskazań niepasujących (1-2) i niezdecydowanych (3) o 8p% i 13p%.

wyk. 20

Wskazania w grupie kontrolnej w badaniu końcowym nie wykazują znaczącej zmiany wobec wyników badania wstępnego, przy czym problemy w niektórych obszarach wydają się nawet pogłębiać. Potwierdza to wpływ Programu Grajki-Pomagajki na zmianę zachowań i postrzegania przez dzieci.

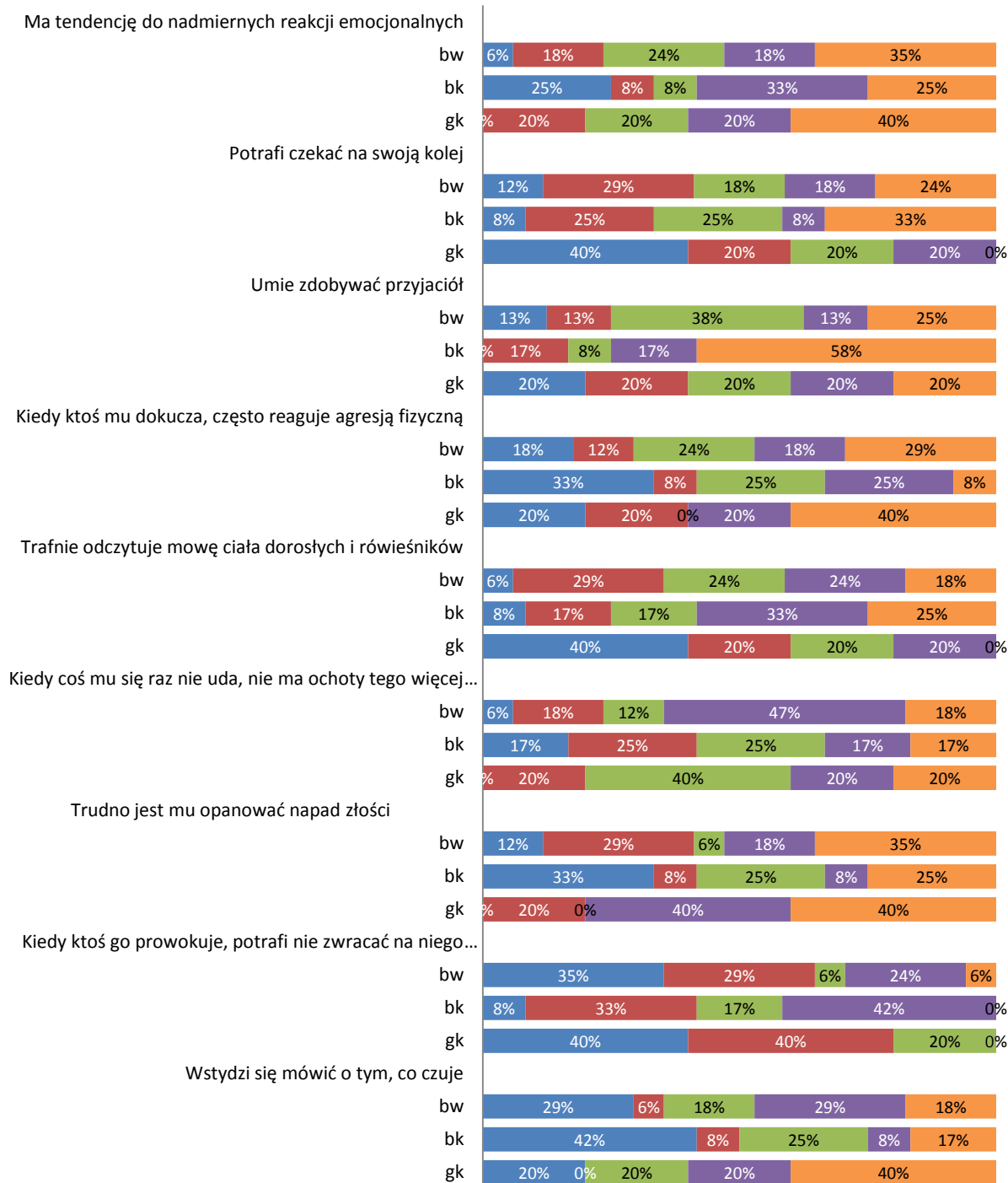
wyk. 21

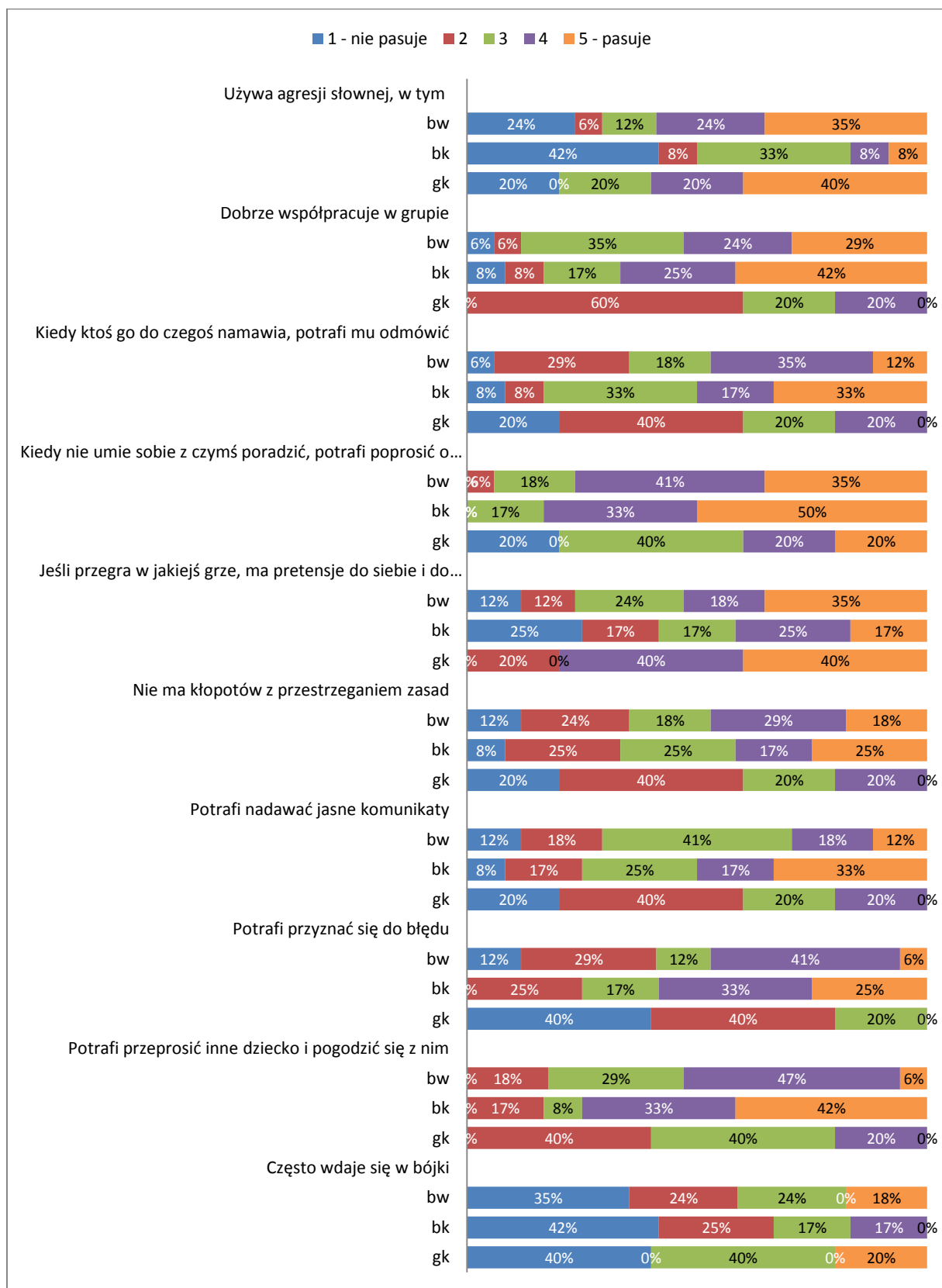

wyk. 22

jak dzieci myślą i radzą sobie w różnych sytuacjach - dzieci młodsze w ocenie wychowawców; grupa projektowa vs. grupa kontrolna

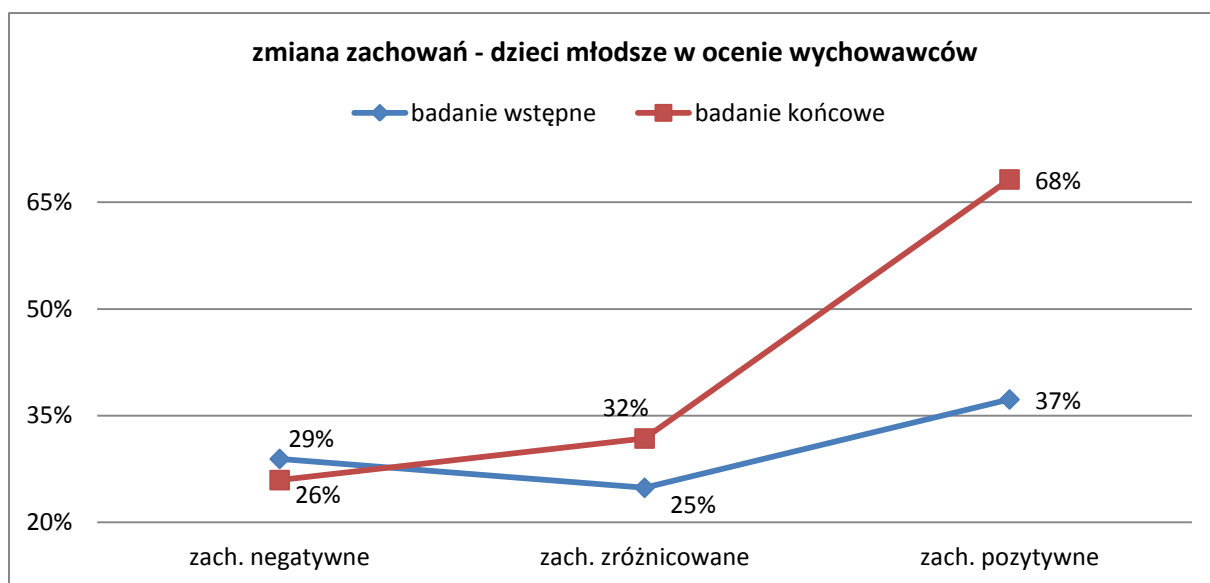
■ 1 - nie pasuje ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 - pasuje

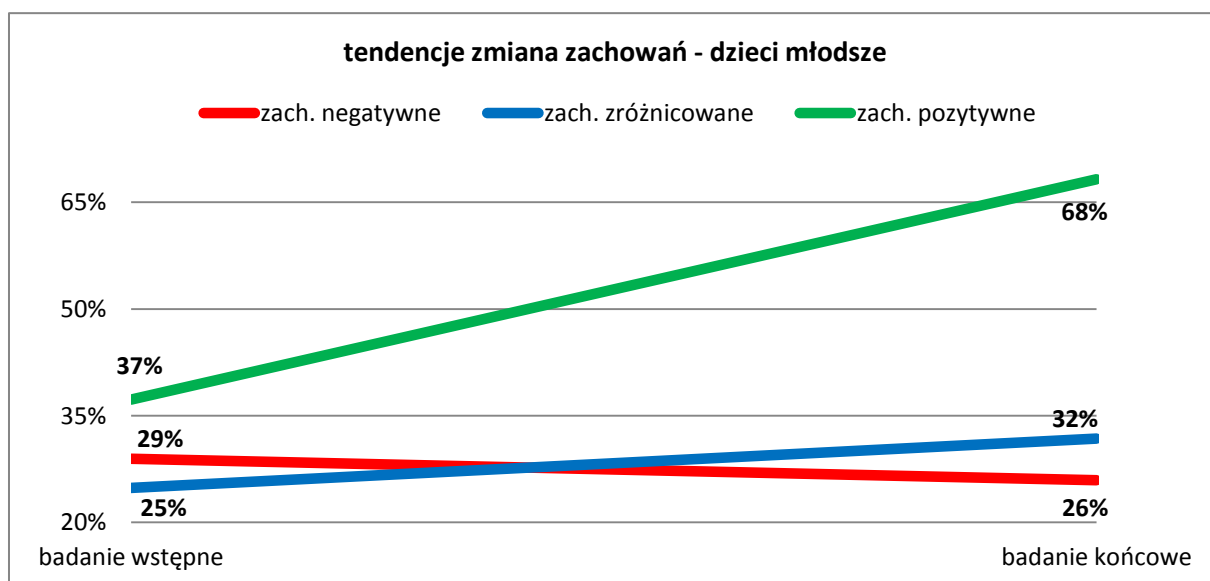

Analiza skumulowanych wyników kwestionariuszy wskazuje na stopniowe zmiany zachodzące w dzieciach młodszych pod wpływem udziału w Programie. Wyraźne jest przede wszystkim obniżenie poziomu zachowań agresywnych oraz rozwój kompetencji komunikacyjnych i interpersonalnych. Pomimo dużej zmienności w poszczególnych zagadnieniach poziom wskaźników nieokreślonych pozostaje na stałym poziomie

wyk. 23

wyk. 24

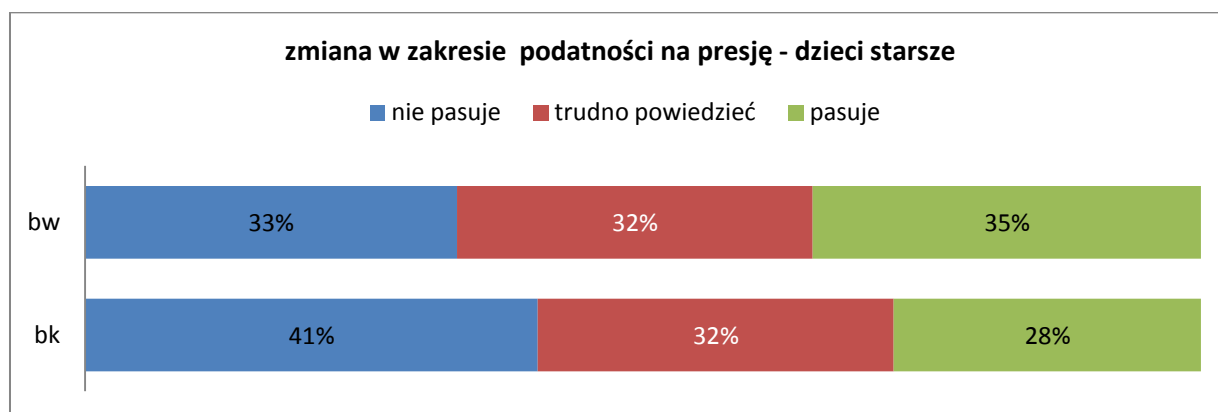
4.3.2. Grupa dzieci starszych

W grupie starszej dzieci miały określić stopień w jakim podany opis zachowani lub opinia pasuje do ich osoby. Do dyspozycji miały 5-punktową skalę, gdzie 1 oznaczało „nie pasuje”, zaś 5 „pasuje”.

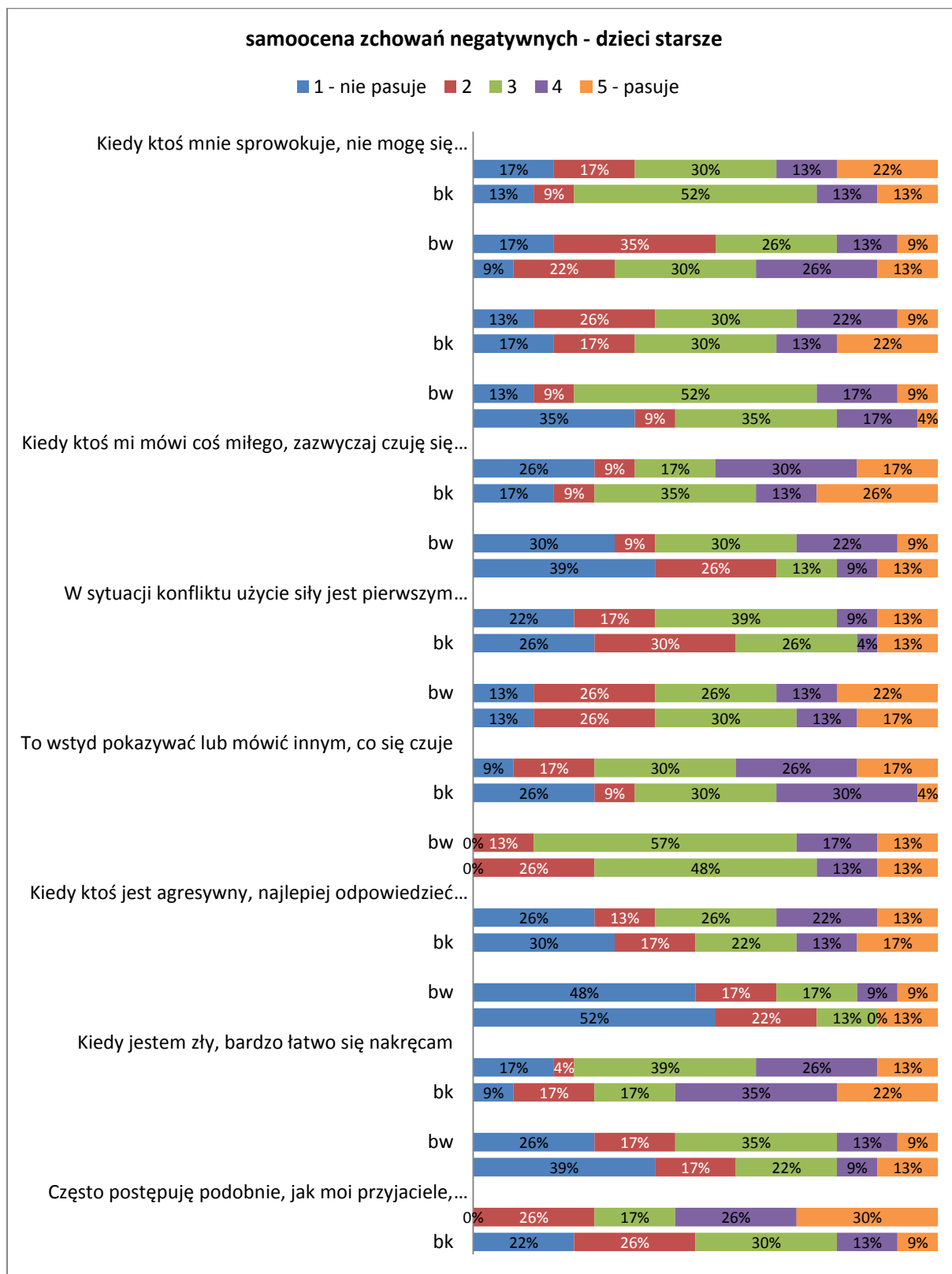
W grupie zagadnień wskazujących na zachowania negatywne (wyk.26) samoocena wskazuje bardzo zróżnicowany poziom zmiany.

Dużym problemem dla tej grupy jest podatność na presję koleżeńską i trudności w wyrażaniu własnej opinii. Wśród uczestników Programu zmiana w tym obszarze była stosunkowo najwyższa: spadek udziału liczby wskazań pasujących (4-5) i wzrost niepasujących (1-2), w obu przypadkach o 7p%. Wysoki (32%) i utrzymujący się poziom wskazań niezdecydowanych (3) sugeruje, że dzieci dość rozważnie podchodzą do problemu: niechętnie podlegają presji, ale nie zawsze wiedzą jak się jej przeciwstawiać. Analiza zmiany wskazań poszczególnych pytań wskazuje, że taka odpowiedź (3) jest etapem pośrednim w wykształcaniu w sobie tych umiejętności – zmiana pomiędzy badaniem wstępnym i końcowym rzadko następowała między wartościami zdecydowanymi (4,5 -> 1,2), częściej krokami pośrednimi (4,5 -> 3 lub 3 -> 1,2).

wyk. 25

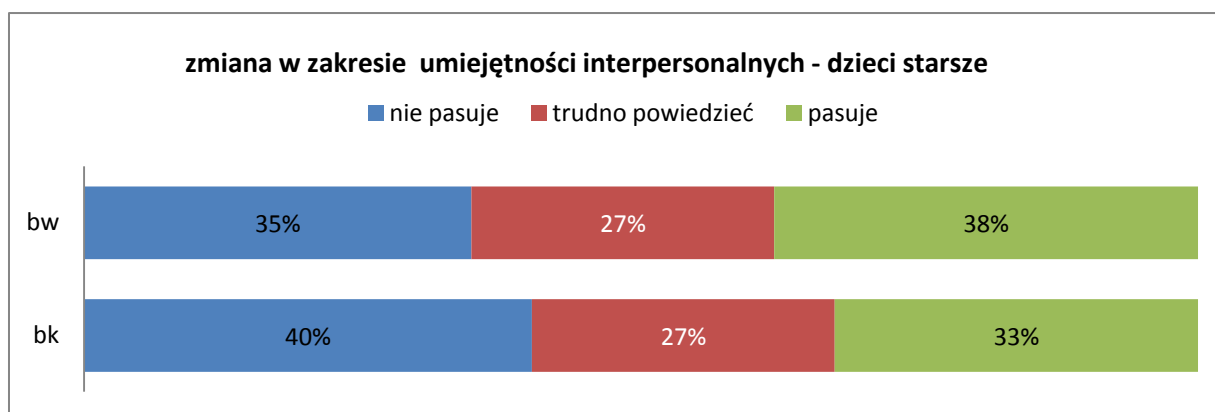

wyk. 26

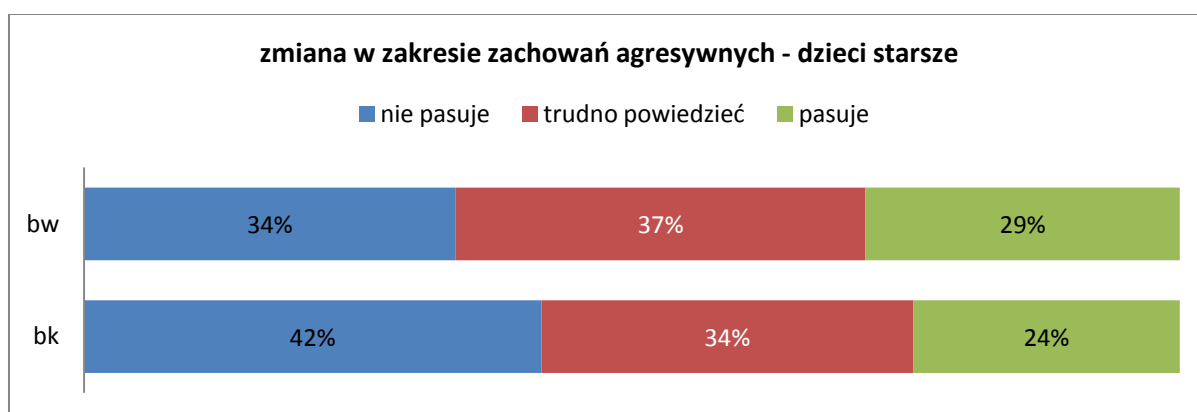
Podobna, choć nieco mniejsza, zmiana nastąpiła w obszarze komunikacji i kompetencji interpersonalnych: spadek liczby wskazań pasujących (4-5) i wzrost niepasujących (1-2), w obu przypadkach o 5p%. Dość wysoki (27%) i utrzymujący się poziom wskazań niezdecydowanych (3) sugeruje, że dzieci raczej obiektywnie potrafią odnieść się do swoich umiejętności w tym zakresie.

wyk. 27

Jednym z kluczowych problemów grupy docelowej jest wysokie nasilenie różnych form zachowań agresywnych. Zmiana w tym obszarze nastąpiła przede wszystkim w liczbie wskazań niepasujących (1-2) – wzrost o 8p%. Łączna wartość wskazań pasujących (4-5) spadła o 5p%.

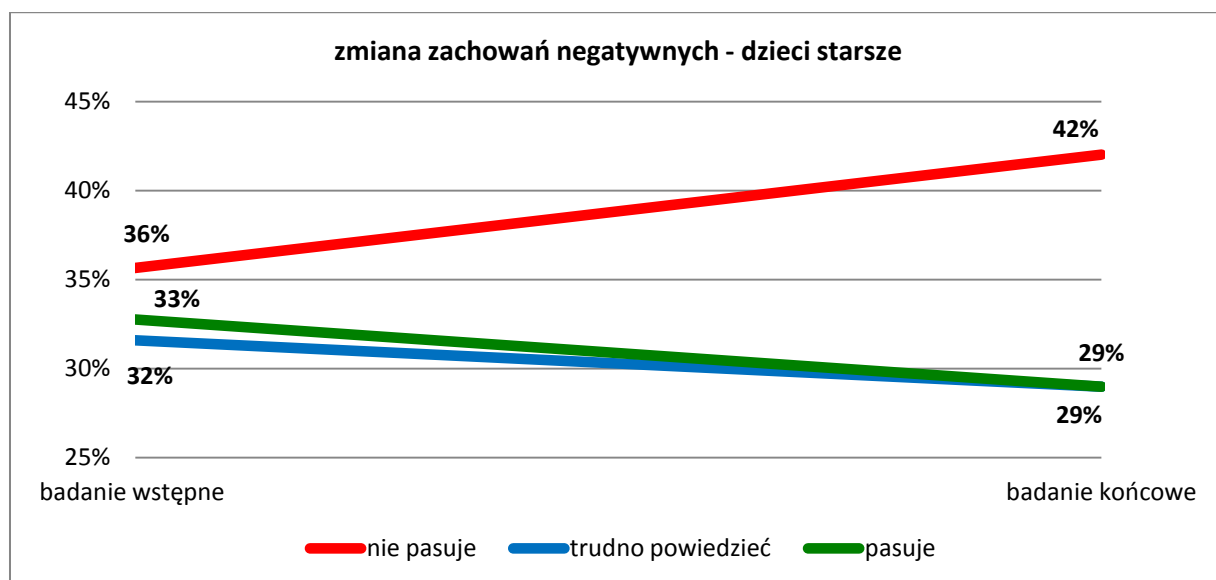
wyk. 28

Natomiast zmiana wskazań dot. stwierdzenia: kiedy jestem zły, bardzo łatwo się nakręcam – wzrost udziału liczby wskazań pasujących o 17p% i niepasujących o 4p%, zaś spadek liczby wskazań niezdecydowanych o 22% - wskazują na wzrost świadomości dzieci w zakresie własnych zachowań i reakcji. Jest to niezwykle ważny krok w pracy nad agresją i nadmierną emocjonalnością.

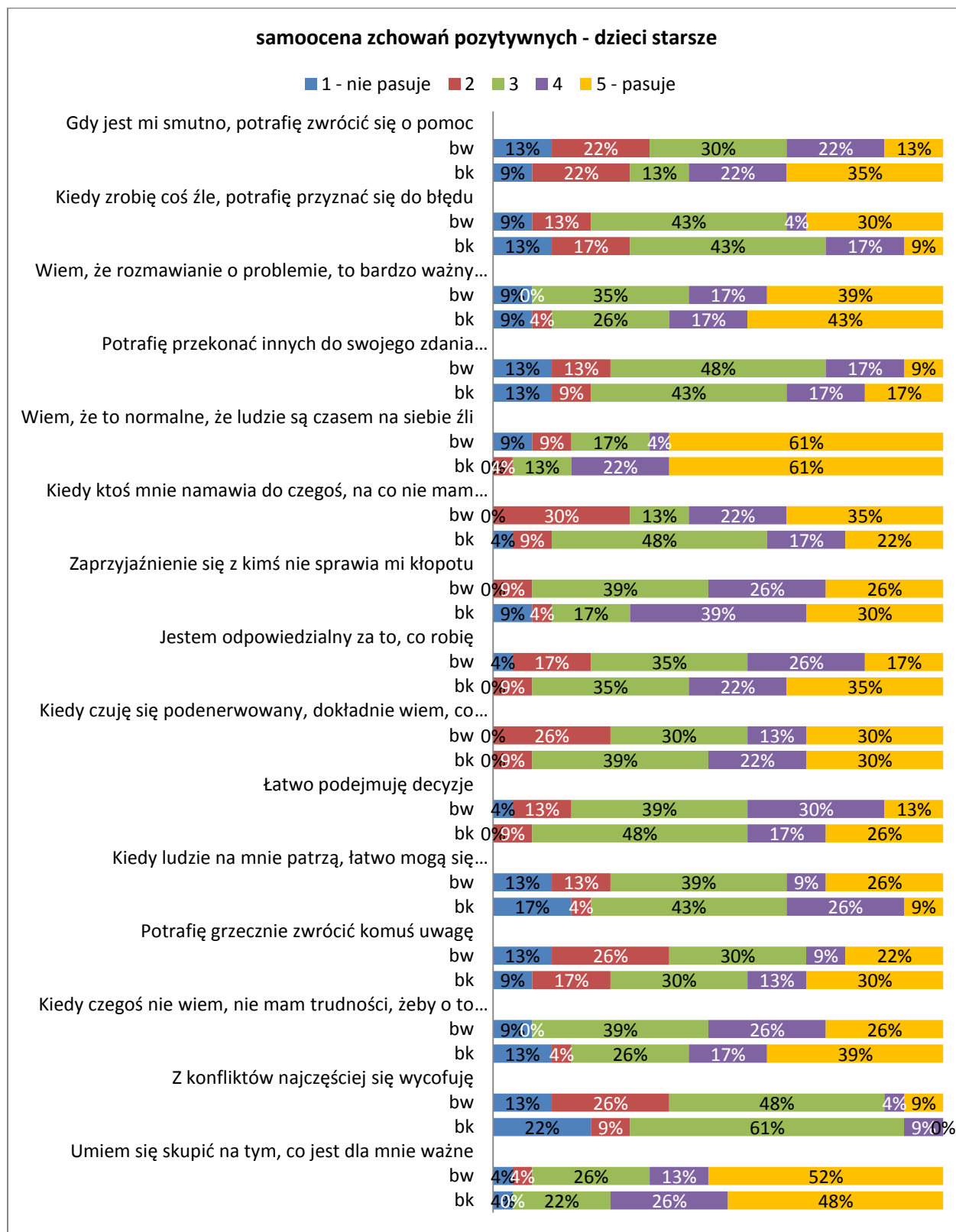
Wyniki tej części badania wskazują na tendencję spadkową negatywnych zachowań u uczestników Programu – średnio o 3p%, przy wyraźnym wzroście wskazań niepasujących - średni o 6p% i spadku wskazań niezdecydowanych – średnio o 4p%.

wyk. 29

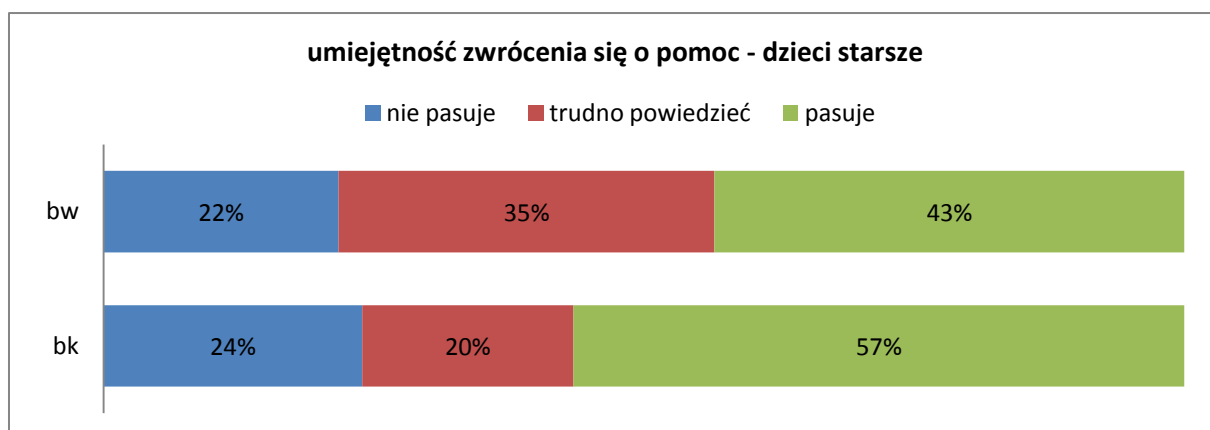
Druga część badania dotyczyła zagadnień wskazujących na zachowania pozytywne (wyk.30). Również tu samoocena dzieci wskazuje bardzo zróżnicowany poziom zmiany.

wyk. 30

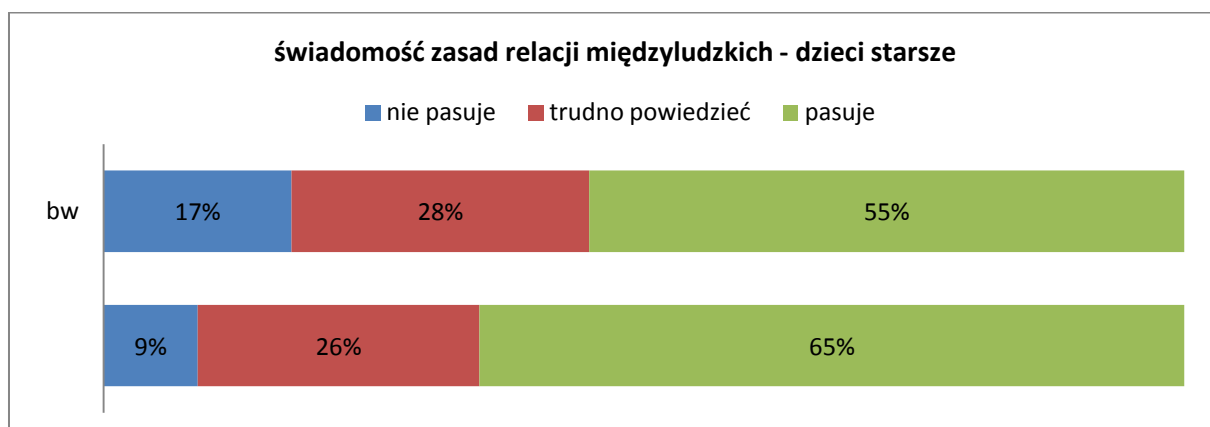
Udział w Programie wyraźnie zwiększył świadomość dzieci w zakresie możliwości i sposobów szukania wsparcia i pomocy w sytuacjach trudnych lub konfliktowych. Widocznie wzrosła gotowość uczestników Programu do korzystania z nich: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 14p%, spadek wskazań niezdecydowanych (3) o 15p%.

wyk. 31

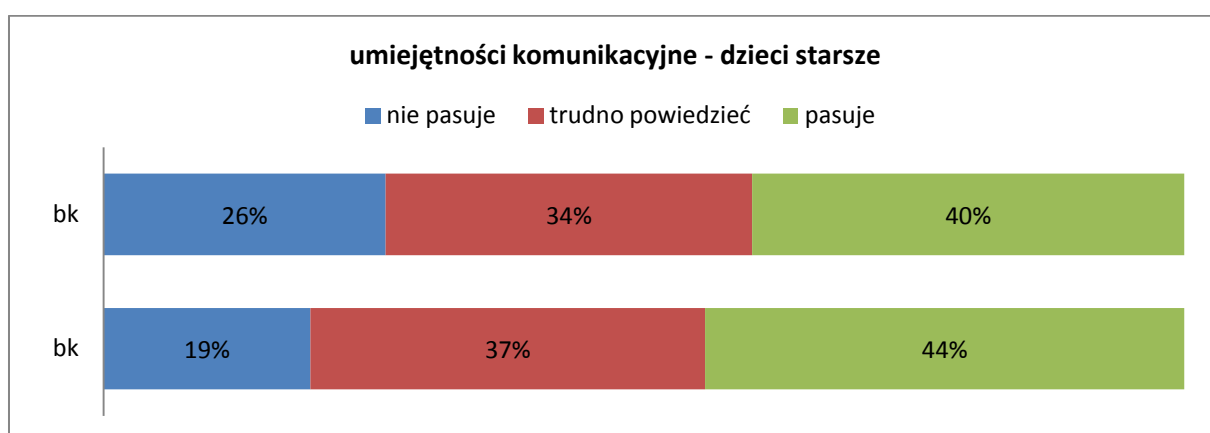
Znacząco wzrosła także świadomość w zakresie zasad i norm w relacjach międzyludzkich, zarówno z rówieśnikami, jak i osobami dorosłymi: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 10p%, spadek wskazań niepasujących (1-2) o 9p%. Szczególnie istotna jest zmiana w kwestiach tj. zrozumienie, że rozmawianie o problemie, to bardzo ważny krok do jego rozwiązania oraz świadomość pochodzenia własnych emocji. Umacnianie tej wiedzy sprzyja dalszej pracy nad problemami osobistymi i emocjonalnymi dzieci.

wyk. 32

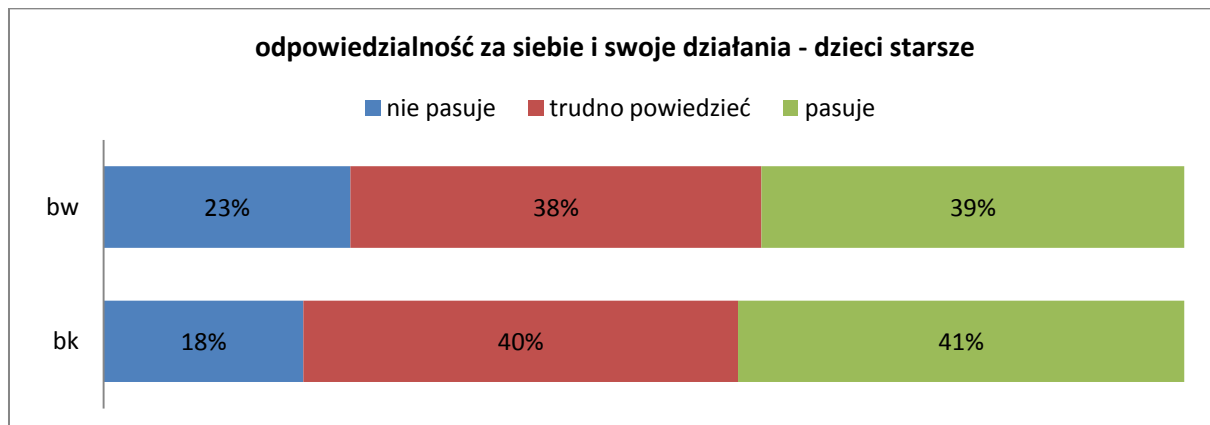
Powyższe zmiany są spójne z rozwojem umiejętności komunikacyjnych dzieci i chęcią korzystania z nich w życiu codziennym: wzrost udziału liczby wskazań pasujących (4-5) o 4p%, a spadek wskazań niepasujących o 7p%. Istotna w tym obszarze jest zmiana zarówno w obszarze zachowań asertywnych (np. przeciwstawienie się presji koleżeńskiej), jak i rozwój umiejętności i skłonności do komunikowania własnych opinii.

wyk. 33

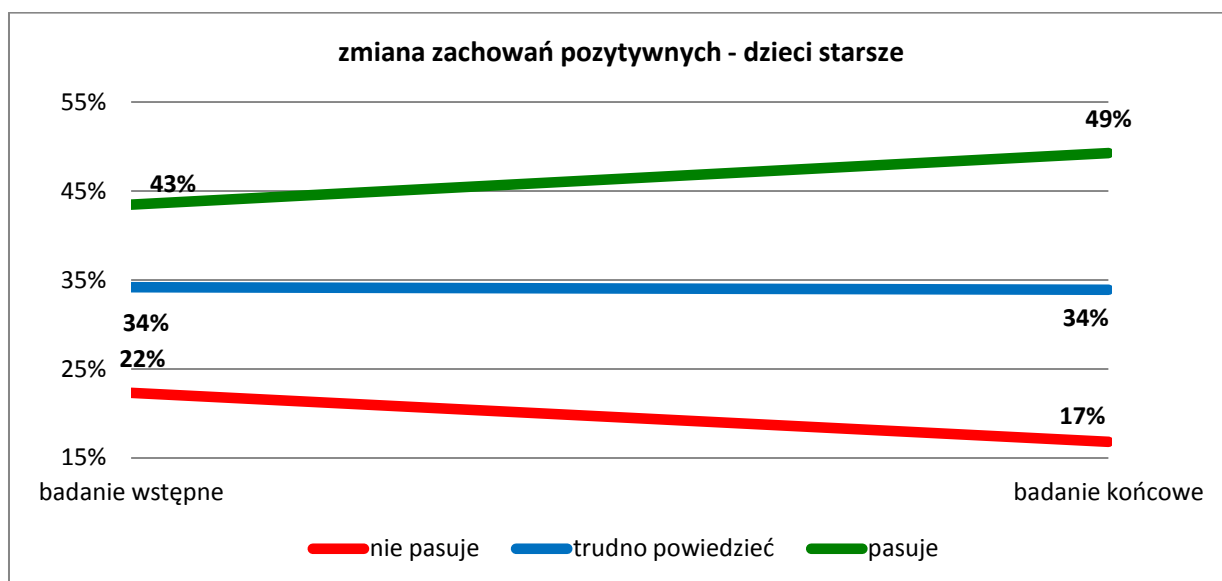
W środowisku grupy docelowej Programu często podkreśla się problem niskiej odpowiedzialności dzieci za siebie i swoje działania, co często utrudnia im dorosłe życie. Uczestnicy Programu Grajki-Pomagajki wskazują stopniowy rozwój tych cech i coraz silniejszą świadomość konieczności i wartości bycia odpowiedzialnym: spadek liczby wskazań niepasujących (1-2) o 4%, wzrost wskazań pozytywnych (4-5) i niezdecydowanych (3), w obu przypadkach o 2%. Niewysoki poziom zmiany wynika głównie z silnych oporów dzieci przed braniem na siebie odpowiedzialności, wskazuje jednak na potencjał rozwoju – wymaga to oczywiście dalszej pracy z podopiecznymi.

wyk. 34

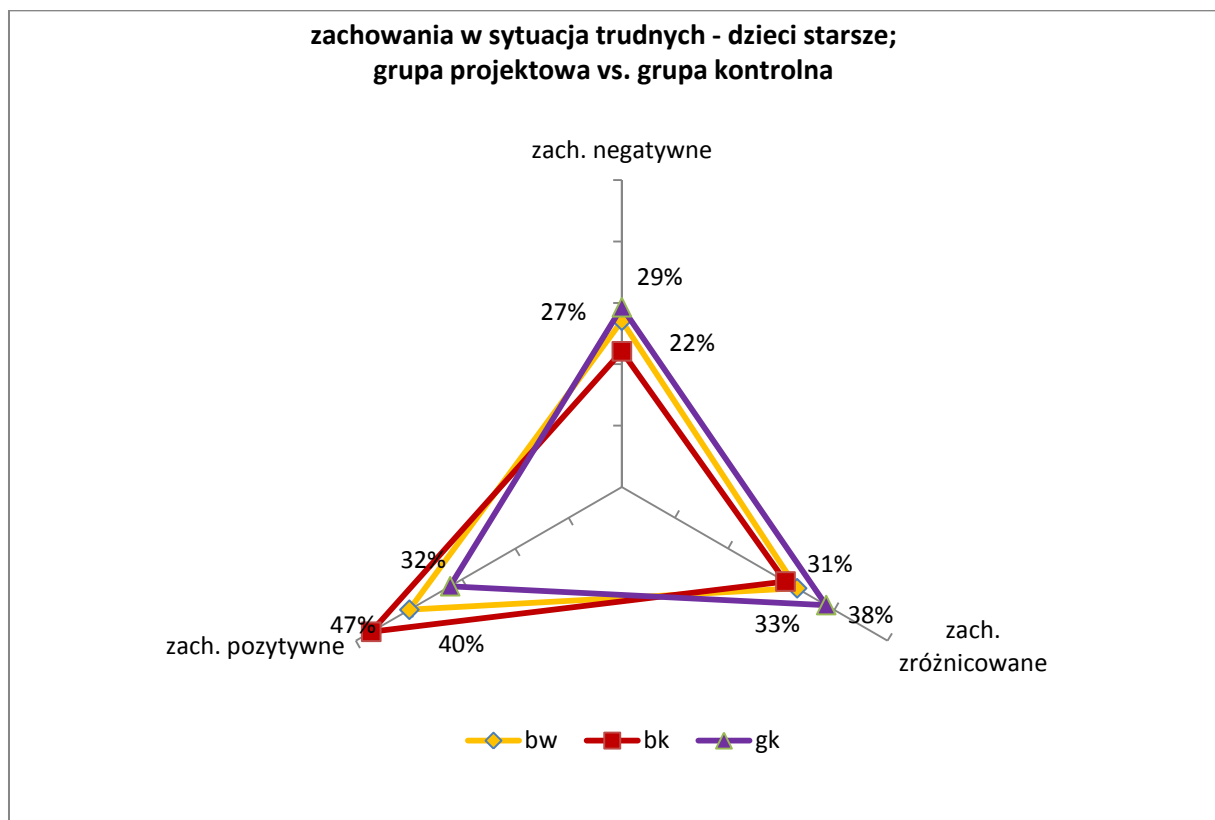
Wyniki tej części badania wskazują na tendencję wzrostową pozytywnych zachowań u uczestników Programu – średnio o 6p%, przy podobnym spadku wskazań niepasujących - średnio o 5p%.

wyk. 35

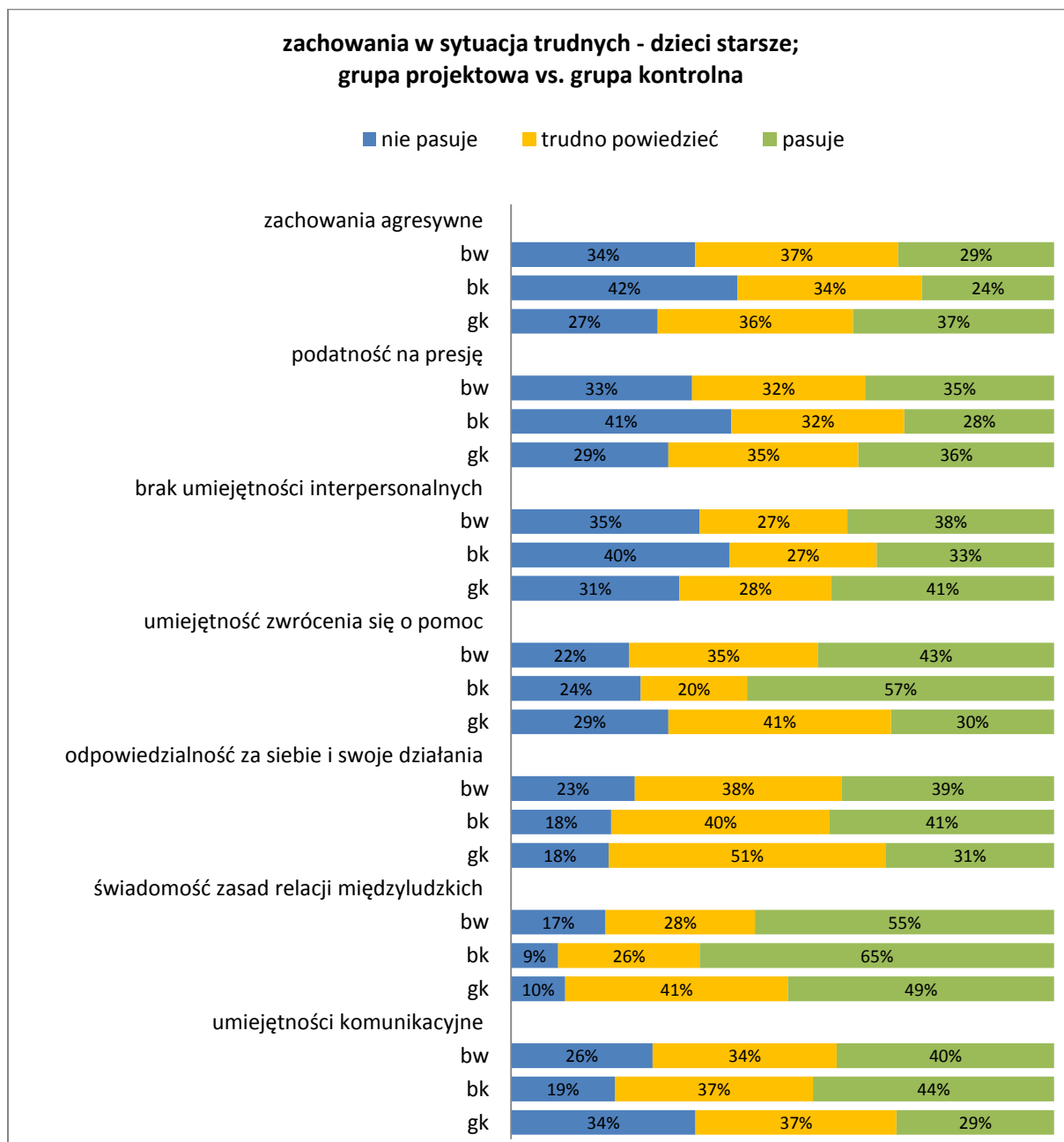

Analiza wskazań grupy kontrolnej wykazuje znacznie większą stabilność wskazań w porównaniu z badaniem wstępnym – niższy poziom zmian. Można zauważyć niewielki spadek poziomu wiary we własne siły oraz, w niektórych przypadkach, nasilenie zachowań agresywnych. Potwierdza to pozytywny wpływ Programu Grajki-Pomagajki na zmianę zachowań u dzieci starszych.

wyk. 36

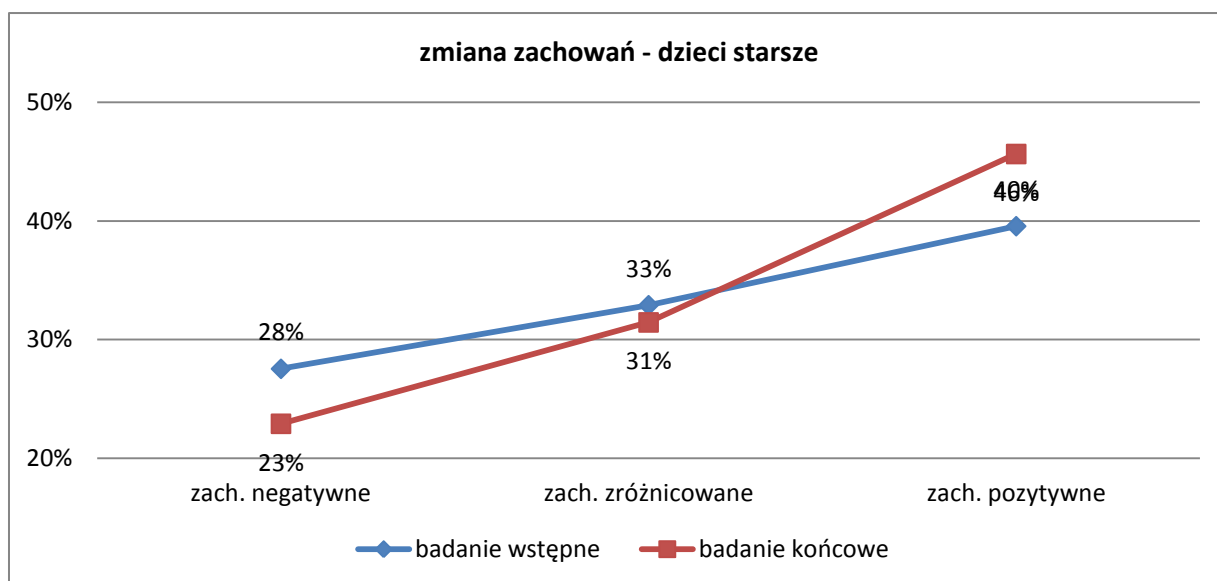

wyk. 37

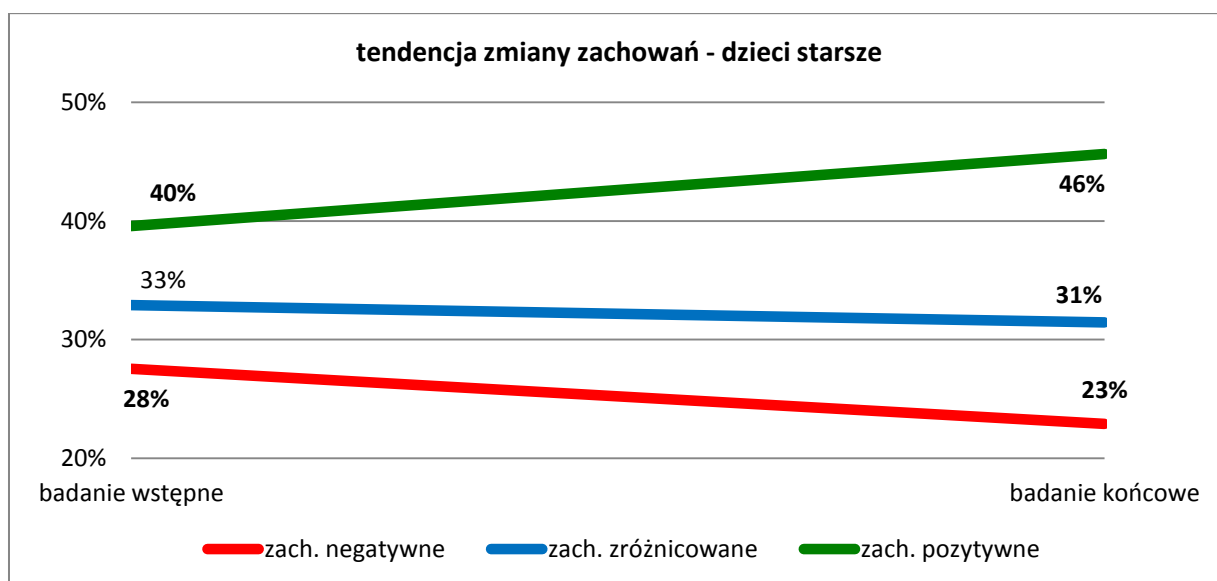

Analiza skumulowanych wyników kwestionariuszy wskazuje na stopniowe zmiany zachodzące w zachowaniach dzieci starszych pod wpływem udziału w Programie. Wyraźne jest przede wszystkim rozwój kompetencji interpersonalnych, wzrost świadomości odpowiedzialności i wpływu na otoczenie, a także obniżenie poziomu zachowań agresywnych.

wyk. 38

wyk. 39

4.4. Uwagi i spostrzeżenie wychowawców realizujących Program Grajki-Pomagajki

Uwagi i spostrzeżenia wychowawców i opiekunów, dotyczące zmian zachodzących u podopiecznych uczestniczących w testowym wdrożeniu Programu, sformułowane zostały na podstawie monitoringu wdrożenia oraz zajęć superwizyjnych.

Użytkownicy podkreślali duże dopasowanie treści proponowanych narzędzi do potrzeb dzieci, które łatwo odnajdywały w przygodach bohaterów wydarzenia z własnego życia. Dzięki temu często można było zaobserwować też odwrócenie sytuacji – podejmowanie rozwiązań wybranych przez bohatera w grze w trakcie zabaw czy trudności w kontaktach z innymi.

Wśród podstawowych zmian zaobserwowanych u dzieci wychowawcy zaobserwowali:

- poszerzenie wiedzy dotyczącej sfery emocjonalnej – u dzieci młodszych przede wszystkim większą zdolność do identyfikowania i nazywania własnych emocji oraz rozróżniania ich u innych, ze zwróceniem uwagi na kontekst sytuacyjny; u dzieci starszych podkreślano wzrost zrozumienia uczuć innych osób i uwzględniania ich we własnych zachowaniach
- częstsze rozpoznawanie i różnicowanie zachowań – zarówno u dzieci młodszych, jak i starszych, przy czym u starszych dodatkowo zauważyć można było większe wyczulenie na zachowania innych osób
- zwiększona wrażliwość na wzajemne relacje i komunikaty – wychowawcy podkreślali, że dzieci częściej starają się nie reagować na zaczepki czy dokuczanie, bardziej też uważają na sposób własnej komunikacji
- rozwój asertywności poznawczej – przyczyniającej się do wzmocnienia wiary w siebie, skłonności do wyrażania własnych opinii a także obniżającą podatność na presję otoczenia

Wychowawcy zauważyli, że w pierwszej kolejności dzieci uczyły się rozpoznawać i rozumieć własne uczucia. Zrozumienie dla emocji innych i gotowość do ich uwzględniania wymagały dłuższego czasu i rozwijały się wraz z postępami Programu.

Dla większości użytkowników istotnym oddziaływaniem Programu na dzieci była mobilizacja do myślenia i refleksji nad poszczególnymi wydarzeniami, zachowaniami własnymi i innych, a także próby wyciągania wniosków i ich stosowania na co dzień.

5. Ocena funkcjonalności narzędzi Programu Grajki-Pomagajki

Ocena funkcjonalności narzędzi Programu sformułowana została na podstawie monitoringu wdrożenia na poziomie użytkowników, odbiorców oraz zespołu projektowego.

Użytkownicy chwalą Program podkreślając, że jest to ciekawa metoda terapii, przewidziana na rok systematycznej pracy. Urozmaica pracę wychowawczą, proponuje formy atrakcyjne dla wychowanków.

5.1. Ocena formuły i jakości narzędzi Programu Grajki-Pomagajki

Zaproponowana formuła Programu i związane z nią narzędzia (gry komputerowe oraz scenariusze) spotkały się z dużym uznaniem grupy użytkowników oraz zainteresowaniem odbiorców.

Spostrzeżenia i ocena gry komputerowej:

- bajkowy świat, ciekawa grafika - wzbudza zainteresowanie dzieci, chętnie poznają nowe krainy; grafika jest bardziej atrakcyjna dla dzieci młodszych, starsze czasem podkreślają jej zbyt dużą fantazyjność
- ciekawe postacie, które dzieci lubią, utożsamiają się z nimi, przeżywają ich przygody
- wprowadzanie nowych pojęć rozbudowuje słownik dzieci – chętnie poznawały nowe słowa,
- bardzo dobre dostosowanie scenariuszy do sfery poznawczej dzieci – odbiorcy samoczynnie znajdowali odniesienia poszczególnych przygód w grze do codziennych sytuacji
- język gry – zrozumiały dla dzieci, zabawny, wywołujący śmiech i przyjemne skojarzenia
- jasność i komunikatywność instrukcji dla dzieci
- spokojne tempo gry – w opinii wychowawców pozwala na wyciszenie i spokojną analizę decyzji podejmowanych w grze; większości dzieci odpowiadało, choć niektóre z nich – głównie chłopcy – zarzucali rozgrywkę zbyt „słabą akcją”, brak pościgów itp.
- komunikaty zwrotne po wykonaniu zadania – bardzo ważne dla dzieci, wpływały pozytywnie na ich motywację i satysfakcję z gry

- modułowa struktura gry, podzielona na krainy –pozwała na utrzymanie zainteresowania dzieci grą, nawet w dłuższym okresie, daje im poczucie satysfakcji kończenia kolejnych części i możliwości uruchomienia kolejnych
- elastyczność - niezależny dostęp do poszczególnych przygód, co pozwala wychowawcy na dostosowanie realizacji programu do indywidualnych potrzeb i pracę nad wybranymi deficytami dziecka;
- możliwość powracania do poszczególnych krain pozwala na omówienia problemów i różnych rozwiązań
- nadaje się do pracy z dzieckiem niepełnosprawnym ruchowo i słuchowo
- nowatorstwo narzędzia

Spostrzeżenia i ocena scenariuszy zajęć:

- bardzo dobrze przygotowane pod względem merytorycznym i metodycznym treść i problematyka materiałów
- bogactwo treści i przykładów zajęć w materiałach
- wysoka przydatność opracowanych scenariuszy
- możliwość adaptacji zaproponowanych scenariuszy do indywidualnych potrzeb
- inspiracja do opracowywania własnych materiałów
- gotowe narzędzie pracy możliwe do bezpośredniego wdrożenia lub adaptacji

5.2. Ocena formy wdrożenia Programu Grajki-Pomagajki

Program Grajki-Pomagajki zalecany jest do długoterminowej realizacji. Wdrożenie go w placówce pozwala usystematyzować pracę nad emocjami i deficytami podopiecznych, z uwzględnieniem ich indywidualnych potrzeb.

Ponieważ Program składa się z dwóch elementów, gry oraz zajęć, istotne jest równoległe korzystanie z obu narzędzi. Graj jako taka jest bardziej wciągająca i interesująca dla młodszych dzieci, którym bardziej odpowiada bajkowa sceneria i tempo gry. W przypadku dzieci starszych gra stanowi przede wszystkim impuls do zajęć indywidualnych i grupowych, prowokuje do przemyśleń i rozmowy nt. emocji i zachowań.

Dla wielu dzieci szczególnie ważna była indywidualizacja kontaktu z opiekunem, możliwość dodatkowej rozmowy z nim, otworzenia się. Wychowawcy często podkreślali, że gra i/lub zajęcia ułatwiały dzieciom otworzenie się i rozpoczęcie rozmowy także na inne, istotne dla nich tematy (atmosfera bezpiecznej rozmowy).

Dla wychowawców uczestniczących w Programie dużą wartością okazały się superwizje, jako możliwość wymiany doświadczeń czy pomysłów dot. zajęć. Dlatego w dalszym udostępnianiu Programu warto zapewnić formę wymiany doświadczeń i informacji między użytkownikami – np. poprzez forum internetowe.

Jak wykazało wdrożenie testujące proces zmian zachodzących w dzieciach jest stopniowy i bardzo zróżnicowany. Dlatego Program zalecany jest do realizacji długoterminowej, pozwalającej na stopniową pracę, poznawanie pojęć, utrwalanie zachowań i ćwiczenie ich stosowania w praktyce. Większość użytkowników potwierdziła, że optymalnym tempem jest 1x tygodniowo: daje czas na utrwalenie efektów poprzedniej sesji, nie pozwalając jednak na ich zapomnienie, utrzymuje zainteresowanie dziecka grą i nowymi zajęciami, pozwala na bieżąco monitorować jego rozwój i korygować kolejne sesje. Jednocześnie wartością rozwiązania jest jego pełna elastyczność i możliwość samodzielnego dostosowania wdrożenia przez użytkownika, zgodnie z aktualnymi potrzebami.

Użytkownikowi pozostaje też zostawiona swoboda wyboru stosowanych form zajęć – może skorzystać z gotowych scenariuszy, a jednocześnie może wypracować własne, dopasowane rozwiązania.

Jednym z głównych spostrzeżeń użytkowników było, już w pierwszych zajęciach, zwiększenie otwartości dzieci: wskazywania bohaterom własnych rozwiązań, nawiązywania do niedawnych lub bardziej osobistych wydarzeń, podejmowanie dyskusji z kolegami, zwiększenie chęci do rozmowy z opiekunem. Niezwykle istotne, i podkreślane przez użytkowników i odbiorców, było bardzo wysokie dostosowanie scenariuszy do sytuacji życiowych, wydarzeń w szkole, placówce a także domu rodzinnym.

Niezależnie od formuły gry Program ma wartość psychoedukacyjną i terapeutyczną. Dlatego istotne jest stałe zaangażowanie i obecność opiekuna. Szczególnie w trakcie gry, gdy dzieci, zwłaszcza starsze, przejawiają chęć grania 'w ciemno', bez zastanowienia – jak w grach zręcznościowych. Opiekun mobilizuje do spokojniejszej, bardziej przemyślanej gry, a także może pomóc w wyjaśnieniu nowych pojęć czy niezrozumiałych sytuacji (głównie w przypadku dzieci młodszych).

Opinie dzieci uczestniczących w Programie największe plusy gry to:

- śmieszne, ciekawe przygody;
- możliwość wyboru zakończenia poszczególnych przygód – sprawdzenia różnych rozwiązań
- ciekawa postać głównego bohatera, Embo, którego dzieci lubią a czasem się z nim utożsamiają
- umożliwienie rozmawiania o uczuciach
- sprowokowanie do myślenia i rozważenia różnych zachowań
- podobieństwo przygód do życiowych sytuacji
- pokazanie jak można rozwiązywać trudne sytuacje
- ciekawe, zróżnicowane zajęcia, także te indywidualne
- więcej możliwości do swobodnego mówienia o swoich uczuciach i codziennych wydarzeniach

Główne zmiany, które dzieci u siebie zaobserwowały to lepszy kontakt z rodzeństwem i rówieśnikami, większa dbałość o porządek, powstrzymywanie złości, lepsze zrozumienie postępowania swojego i innych.

6. Wnioski końcowe

Program Grajki-Pomagajki dedykowany jest szczególnej grupie docelowej: dzieciom w wieku 6-13 lat, przebywającym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Głównym użytkownikiem rozwiązania są wychowawcy i opiekunowie – osoby na co dzień przebywające z dziećmi w różnego typu placówkach opiekuńczych, którzy poprzez Grajki-Pomagajki otrzymują wsparcie w procesie wychowawczym jak i pracy nad rozwojem emocjonalnym podopiecznych.

Rozwiązanie szczególnie nacisk kładzie na sferę emocjonalną dzieci, bezpośrednio oddziałującą na ich postawy i zachowania także w dorosłym życiu - rozwija kompetencje osobiste i interpersonalne pozwalające na ich rozpoznawanie, rozumienie i radzenie sobie z nimi. Konstrukcja formuły gier, postaci bohaterów a także proponowane scenariusze zajęć są zbieżne z sytuacjami rzeczywistymi. Mimo fantastycznej scenerii dzieci łatwo się w nich odnajdują, przy poszczególnych przygodach czy zadaniach potrafią wskazać adekwatne zdarzenia z własnego życia. Rozumieją też bohatera, jego uczucia i zachowania. Często, zwłaszcza dzieci młodsze, chcą naśladować jego postępowanie, sposoby radzenia sobie w trudnych sytuacjach.

Program koncentruje się na nauce rozróżniania sytuacji, emocji i zachowań, ich opisywania i rozmawiania o nich. Stopniowo rozbija automatyzm reagowania. W pracy z dziećmi młodszymi największą wagę kładzie na grupy umiejętności: rozpoznawania i radzenia sobie z emocjami, wykorzystywania alternatyw agresji oraz radzenia sobie ze stresem. Praca z dziećmi starszymi uwzględnia w większym stopniu sposoby radzenia sobie ze stresem i umiejętności planowania. Dzięki temu prowadzi do

- wzrostu umiejętności zmniejszania i opanowywania własnego lęku, napięć i zachowań agresywnych
- zwiększenia zdolności interpersonalnych umożliwiających budowanie i podtrzymywanie otwartych i zadawalających kontaktów z innym ludźmi
- podniesienia umiejętności konstruktywnego rozwiązywania problemów osobistych
- oraz wzrostu poczucia własnej wartości.

Wśród dzieci biorących udział w projekcie nastąpił:

- ok. 10% wzrost poziomu pozytywnego postrzegania przez dzieci siebie, innych i świata – przy czym szczególnie wysoka zmiana nastąpiła w obszarach takich jak: wiara w możliwość rozwiązania trudnych sytuacji i zadań, poczucie bycia ważnym dla innych, wiara w siebie i swoje możliwości, umiejętność radzenia sobie z niepowodzeniami;
- ok. 15% wzrost liczby dzieci, które potrafią rozróżnić co jest trudną sytuacją, co myślą automatyczną, co emocją, a co zachowaniem
- ok. 15 % wzrost liczby dzieci, które potrafią podać swoją interpretację poznawczą sytuacji trudnej w której się znalazły (zdają sobie sprawę ze swoich myśli w tej sytuacji) i określenia możliwych, najlepszych sposobów ich rozwiązania
- ok. 25% wzrost liczby dzieci świadomych istnienia aktywnych metod radzenia sobie z problemem
- zwiększenie częstotliwości pozytywnych zachowań społecznych dzieci, jak pomocy młodszemu lub słabszemu (np. stanięcie w obronie młodszego brata), rozdzielenie kłócących się kolegów, zignorowanie złośliwości czy nie podjęcie bójki (o ok.8%) oraz zmniejszenie skłonności do zachowań negatywnych, jak reagowanie agresją, poddawanie się presji kolegów, nie zwracanie uwagi na emocje innych (o ok 10%) – wyższe w samoocenie dzieci, niższe w ocenie wychowawców, jednak także oni wskazują na zmniejszenie zachowań agresywnych u dzieci korzystających z Programu;
- znaczący wzrost świadomości i wiedzy dzieci nt. emocji i roli jaką odgrywają w kontaktach międzyludzkich, możliwości radzenia sobie z problemami, identyfikacji właściwych zachowań (o ok.20%).

Badanie ewaluacyjne potwierdziło efektywność produktu innowacyjnego pod względem:

- **trafności i użyteczności:** Program odpowiada na realne potrzeby grupy docelowej - formuła i wypracowane narzędzia odpowiadają na potrzeby zarówno dzieci jak i kadry placówek, są proste do wdrożenia i pozwalają na elastyczne dostosowanie do indywidualnych uwarunkowań. Dzięki temu rozwiązanie Grajki-Pomagajki może być stosowane na szeroką skalę.
- **efektywności i skuteczności** – wyniki ewaluacji wskazują wyraźnie na znaczący wpływ udziału w Programie na dzieci. Zaproponowana formuła długoterminowego, elastycznego stosowania, pozwala na indywidualizację pracy z każdym dzieckiem i dostosowanie się do jego potrzeb, co zwiększa szanse uzyskania trwałych efektów. Badania efektywności produktu potwierdziły

skuteczność i przydatność wypracowanego produktu finalnego, jego zgodność z założeniami. Potwierdziła się też użyteczność, skuteczność, przejrzystość narzędzi oraz łatwość korzystania z nich. Rozwiązanie, poprzez gry i zajęcia psychoedukacyjne, wspomaga proces usuwania barier i ograniczeń emocjonalnych dzieci i młodzieży i ich reintegrację społeczną. Tworzy metody wczesnej interwencji socjalnej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży.

- **trwałości** – produkt innowacyjny stanowi zamknięty pakiet narzędzi, możliwych do dystrybucji on-line. Zawarte w nich treści nie ulegają dezaktualizacji. Zaproponowany system udostępniania zapewnia możliwość stosowania produktu po zakończeniu finansowania.

Program Psychoedukacyjny Grajki-Pomagajki realizuje zalecenia sformułowane w badaniach pogłębionych prowadzonych w pierwszej fazie projektu i zawarte w Strategii Wdrażania Projektu Innowacyjnego. Przeznaczony jest do pracy z dziećmi w dwóch grupach wiekowych: 6-9 lat (dzieci młodsze) i 10-13 lat (dzieci starsze), dostosowując narzędzia, formy i treści do potrzeb i możliwości tych dwóch grup. Stanowi odpowiedź na główne założenie projektów innowacyjnych, jakim jest poszukiwanie nowych, lepszych i bardziej efektywnych sposobów rozwiązywania problemów mieszczących się w obszarach wsparcia Europejskiego Funduszu Społecznego.